

The image shows the front cover and spine of an antique book. The cover is decorated with a marbled paper pattern in shades of blue, black, and cream. The spine is bound in a dark, textured material, possibly leather or cloth, and features four gold-tooled horizontal lines. The title and page number are printed in gold on the spine.

Politikai
röpiratok.

27.

27

183

A KATHOLIKUS

EGYHÁZI AUTONOMIA

ÉS

VESZÉLYEI

✓ TOLDY ISTVÁNTÓL

4.

PEST

NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL

1870

DEBALLAGI MÓR.

Pest, 1870. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

Akik 1867-ben, alkotmányunk visszaállítása után elérkezettnek véltük az időt, melyben a magyar kath. egyház autonómiája a közel jövőben megvalósítható lesz, ismét egy csalódással lettünk gazdagabbak.

Az autonomia kérdése három év óta a sajtóban, egy év óta a gyakorlati életben a discussió napirendjén áll, de mindkét téren annak igen egyoldalú felfogása kezd divatossá válni. Az *egyháznak emancipációja* az állam alól, képezi tárgyát legtöbb felszólalásnak, ez főcélja a papság minden törekvéseinek, egyetlen témája minden papi munkálatnak. Vannak némelyek, kik ezzel szemben megemlékeznek az *állam emancipációjáról* is az egyház alól, midőn a papság politikai privilégiumainak megszüntetését követelik. De az autonomiai kérdés legfontosabb része, mely nélkül ama kettő haszonnal meg nem oldható, az *egyház benső felszabadulása* felett úgy szólván síri csend uralkodik. Jelennek

meg koronként röpiratok, de nem olvastam még egyet sem, melynek szerzője ez utóbbi kérdés fontosságát kellőleg átlátná, vagy, ha átlátja, formulázni merné annak követelményeit.

Mintha az autonomia kérdése csak abban állna, hogy a hierarchia az alkotmányos állam hatalma alól kivétsésként: ebben keresik sokan e téren egyetlen feladatunkat. Mintha az államnak nem kellene ugyanazon hierarchia alól felszabadíttatnia, mintha a katolikus polgároknak nem volna mit követelniök a főpapságtól: mind szélesebb körben elterjed azon felfogás, mely szerint a kérdés a papi rend felszabadítása által már meg volna oldva, — annyira, hogy még katolikus egyházunk némely, különben szabad-
elví tagjai is, a jelen állapottal való elégedetlenségüket azon egy panaszban képesek kifejezni, melyet a kath. egyházra gyakorolt nyomás miatt vélnek emelhetni!

Pedig, ha akadunk nyomásra a magyar kath. egyház történetében, úgy e nyomás csak azon szeretetteljes bensőségnek nyomása volt, melylyel az állam a kath. egyházat századokon át keblére szorította, midőn szövetségben élt vele a nemzet politikai s vallási szabadsága ellen, — ha kötelékről panaszkodnak, akkor igenis, találunk kötelékekre az egyház történetében, de ezek nem

a rabság bilincsei, hanem a szövetség szoros kapcsolatai valának.

De ne játszunk a szavakkal ily komoly dologban. A kath. egyház Magyarországon nem panaszkodhatik nyomásról az állam részéről. De igenis, panaszt emelhetnek az *egyház hívei azon elnyomás* miatt, melyben mai napig a papság által részesíttetnek.

Kerülni akarom a rekriminációk hálás mezejét. Céлом e lapokon csak az: kimutatni, miben áll az egyház benső felszabadulása, mikép lehet hazánkban az egyházat elválasztani az államtól, s végül megmutatni, miszerint a kath. egyházat az állam apostoli jogai alól csak azon esetben szabadíthatjuk fel hazánk életérdekeinek komoly veszélyeztetése nélkül, *ha az egyház, valóban szabad benső organisációjá által garantiákat nyújt az iránt, hogy nem lesz ellenséges elem a szabad Magyarországon.*

Figyelmeztetni akarom azokat, kiket illet, mily veszedelem volna hazánkra nézve egy oly kath. hierarchia, mely megtartva politikai privilégiumait, nagy gazdagságát s a hívők feletti souverain hatalmát, feltétlen engedelmségben a nemsokára „csalhatatlan“ pápa iránt: az alkotmányos államhatalom befolyása alól emancipáltatnék

Amióta a főpapság az autonomia ügyében kezébe ragadta az iniciatívát, — és annyiban eredménynyel, hogy sikerült a kérdés egyoldalú felfogásának terjesztése által, a discussióban az *exclusiv papi szempontot* tolnia előtérbe, — mindig vártam, hogy az enyimnél nyomósabb hangok szólaljanak fel s tereljék a közvéleményt az egyedül helyes irányba, melyet követve, mindekelőtt az egyház benső felszabadulására kell törekednie, s csak ennek feltétele alatt kívánnia az egyház függetlenítését az államtól.

Hiába. A kizáró papi szempont talált képviselőkre; az *állam érdekét* s a *hívek önkormányzati jogát* egyházi ügyekben még senki sem hangsúlyozta eléggé. S így azon veszély fenyegeti a magyar katholicismust és a magyar államot, hogy, ha a mai autonomikus mozgalom a megkezdett úton halad tovább, az állam érdekeinek s a hívek jogainak mellözésével csupán a papi aspirációk kielégítésére fog vezetni.

Ily körülmények közt, szélén az örvénynek, melybe ha egyházunk szabadsága elbukik, bukásában magával rántandja hazánknek fontos érdekeit is, kötelességemnek tartottam felszólalni; nem mintha érdemén felüli fontosságot tulajdonítanék szavamnak, nem mintha azzal hízeleghetnék magamnak, hogy képes leszek más

fordulatot adni a dolgok menetének, de kötelességemnek tartám, mert remélem mégis, hogy szavam gondolkodóba ejtend némelyeket, kik különben gondtalanul haladnának a veszély felé; s mert azt hiszem, hogy a közéletben nem a tehetség mértéke az, ami kötelességeinket megszabja, hanem az ügy fontossága, melyért meggyőződésünk küzdeni parancsol.

I

Nem mai dolog Európában a szellemek azon iránya, melyet hétköznapi nyelven „antiklerikális mozgalomnak“ nevezünk. A 18. század e tekintetben túltett rajtunk hevesség, s szenvedélyesség dolgában. De azért, habár az első felhevülés lecsillapodott, e téren is sokkal előhaladottab állásponton áll az emberiség ma, mint állt akkor, midőn Voltaire iskolája oly egetverő zajjal ostromlá a római olympust. Ma ugyanazok e mozgalom forrásai, melyek egy század előtt voltak: a hierarchikus rendszernek azon, századok gyakorlata által szinte történelmi joggá szilárdult visszaélései, melyek a római egyházalkotmányban megtestesülve állnak előttünk. De ugyanezen visszaélések egy századdal ezelőtt a *vallás* ellen lázították az embereket. A 18. században, aki a papi bűnöket gyűlölte, meggyűlölte magát a vallást is. Nem így ma. A papi visszaéléseket a vi-

lág sohasem ismerte annyira, mint ma, midőn egy egész irodalom foglalkozott már velők, — az emberiség összes civilisátiója sohasem állt oly éles ellentétben a papismus tanaival, mint ma, és e tanok az egyház által sohasem proklamáltattak még oly kihívó alakban mint legújában a római zsinaton, a papság még alig kísérlé meg önmagát a vallás ügyével annyira azonosítani, mint napjainkban: és mégis, nem a vallás az, ami ellen 19. század szabadságtörekvései irányozvák. Az emberiség belátta azóta, aminek Róma mindig ellenkezőjét hirdeti, hogy *vallás és egyházszervezet* különböző dolgok; és nem annak tételei. hanem ennek intézményei ellen száll síkra.

A 18. század francia szabású liberalismusa ma már túlhaladott álláspont. Felületes tanainak helyét Amerikának beható, egészséges eszméi foglalják el mindinkább. A múlt század mozgalmának mindenekfelett destruktív szellemét a szabadság alkotó eszméi váltották fel. S innen van, hogy míg ezelőtt egy századdal a szabadság barátai az atheismusban kerestek menekvést, ma az egyházi intézmények reformját sürgetik.

S ez haladás az elmélet úgy, mint a gyakorlat mezején. Amazon azért, mert mutatja, hogy az emberi szellem azóta felfedezte az egyházi visszaélések valódi forrását: az institutiók félszeg-

ségében. Emezen azért, mert általa a negatív oppositio mezejéről átlépett a pozitív alkotások terére. Nem gúnyoljuk többé a vallást, nem üldözzük a keresztyénséget, hanem reformálni kívánjuk azon egyházi intézményeket, melyek, magok is megannyi visszaélés, csakis visszaéléseket szülhetnek.

Ez célja azon mozgalomnak is, melyet a magyar kath. egyházban alkotmányunk visszaállítása óta tapasztalunk.

E mozgalom, ha külső következményeit a távolból tekintjük, meglepő gyorsasággal vezetett eredményre; mert íme, alig három éve hogy sajtónk az absolutistico-clericalis censura járma alól felszabadult, és máris egy congressus előestvőjén állunk, mely egyház-szervezeti kérdések felett lesz hivatva határozni. De ha közelebbről vesszük szemügyre a dolgok menetét, be fogjuk látni, hogy az egész eredmény, melyre eddig vezetett, szinte kevesebb a semminél.

Mert igaz ugyan, hogy múlt octóberben összeült egy congressus, mely a nép által választottak hirdette magát, de igaz az is, hogy e gyűlés tagjait tényleg nem a nép, hanem a főpapság választá; igaz, hogy e congressus készített választási rendszabályt, de készített olyat, mely az alkotmányozó congressuson a befolyás oroszlán-

részét a főpapság kezébe adja; igaz, hogy a nép túlnyomó része mit sem tud a dolog lényegéről, s így azon lelki állapotban van, melyben könnyű feladat azt elámítani; és végre igaz, hogy a congressusi ügy egész eddigi menete, amint azt a főpapság vezette, nem egyéb mint az ámítás hadjárata a nép könnyenhivősége ellen.

Első feladatunk tehát véget vetni ezen állapotnak, mely a közönség túlnyomó részét zsákmányul veti a papi törekvések elé. Elő kell segítenünk az egyházi reform kérdései felett a nézetek tisztulását. Mert hihetetlen azon tudatlanság, mely e tekintetben közönségünk nagy részénél uralkodik. A múlt nyári congressusi választások alkalmával magamnak volt alkalmam ezt tapasztalni. Beszéltem a mívelt osztályokhoz tartozók közül több olyannal, kik félórával a választás előtt „honoratior“ létökre körülbelül annyira voltak tájékozva a szóban forgó ügyről, melyhez szavazatukkal hozzászólniok kellett, mint volna például egy alföldi magyar gazda, ha egyszerre valami délamerikai republicában a szavazószekrény elé állítanák.

„Autonomia!“ ez most országszerte a divatos szavak egyike. De hogy miben állhat, miben kell hogy álljon az egyház autonomiája, — ez iránt vajmi kevésnek van fogalma. E szó mármár

„jelszó“-vá lett. A jelszavak gyakran veszedelmek a politikában, mert különféleképp levén értelmezhetők, csak a közvélemény megzavarására vezetnek. A közvélemény pedig, bármily üdvös elem legyen a szabadság mérlegében, beláthatlan veszélyek forrásává válhatik, ha köpenye alatt a fogalomzavar követel magának hódolatot.

S hogy mily nagy nálunk e tekintetben a fogalomzavar, bizonyítja az is, hogy e jelszót ultramontánok úgy, mint szabadelvűek egyiránt hangoztatják. „Autonomiát“ kívánunk mi, és „autonomiáról“ prédikálnak a „Magyar állam“ urai. Már pedig az lehetetlen, hogy mindketten ugyanazt akarjuk. Mást ért e szó alatt a főpapság, mást a vallás és szabadság valódi barátai.

A főpapság e symbolum alatt nem törekszik másra, mint önmagának függetlenné tételére az államtól. Szabadságot követel, de a papság régi, traditionális szokásaként csak önmagának. Autonomia és szabadság népszerű szavak, s mint nálunk a nemzetiségek reakcionárius fanatikusai, mint Franciaországban a communisták és socialisták: szabadságot sürgetnek a magyar főpapok is. De szabadságuk csak abban áll, hogy azon hatalmat, melyet eddig állam és egyház együtt gyakoroltak, ezentúl ők magok gyakorolhassák.

Szabadságot követelnek, mint követelnek a Napoleonok: szabadságot a korlátlan uralkodásra. Azt belátják, hogy azon szövetség, melyben eddig az állam-hatalommal álltak minden szabad törekvés elfojtására, lehetlenné lett, mióta az állam-hatalom a valódi alkotmányosság alapjaira fektettetett. Belátják, hogy azon kapocsnak, mely eddig a két hatalmat összeköté, meg kell szünnie. Lemondanak tehát nagylelkűen a tovább fenn nem tartható frígyről, de csak a magok hasznára. Eddig az állam különféle úton módon beavatkozott az egyházi ügyek vitelébe. Ők készek tehát az *állam ezen jogait magokra vállalni, a nélkül hogy viszont lemondának az állam irányában bírt előjogaikról, a nélkül, hogy az államtól visszanyert jogokat a hívőkkel megosztanak.*

A püspöki karszavazógépei által létrehozott választási rendszabály, az ultramontán sajtó minden lapja s a főpapság minden nyilatkozatai e sajtóságos nagylelkűséget hirdetik.

De ily autonomiáért, mely csak a főpapi hatalom felmagasztalása volna, mi világiak nem lelkesülhetünk. — Mi mást és többet értünk e szó alatt. Két nagy kérdést foglal az magában, melyek helyesen csak együtt s egymásnak megfelelőleg oldhatók meg. Az egyik kétségkívül az állam és egyház elválasztásának kérdése. Az egy-

házat fel kell szabadítani azon gyámság alól, mely eddig az állam részéről vállaira nehezedett. De a másik kérdés nem kevésbé fontosabb; s ez: az egyház benső felszabadulása.

Nem engedhetjük azt, hogy az *állam-hatalom jogai* a főpapságra menjenek át; hanem kívánnunk kell, hogy *átmenjenek a hívőkre*. Ezenkívül, — mert végre is ezen, eddig az állam által gyakorolt jogok igen csekély jelentőségűek a főpapság jogaihoz képest, — kívánnunk kell, hogy a *főpapság administrationális és törvényhozó hatalma is szálljon át a hívekre*. Nem akarunk a szorosán vett vallási ügyekbe avatkozni, melyek már elvesztették fontosságukat; tartsák meg a főpapok teljes vallási hatáskörüket. De az egyházkormányzat mezején mondjanak le a kath. nép javára azon souverain hatalomról, melyet eddig gyakoroltak.

Ezt értem én az autonomia alatt, s úgy vagyok meggyőződve, hogy a szó ily értelmezését osztania kell a katolikus egyház minden igaz barátjának. Mert, ha a főpapság tendenciáit engedjük érvényre vergődni, ha eltűrjük, hogy a nép akarától függő állam-hatalom jogaitól egy, a néptől független papirend javára megfosztassék, akkor az állam és egyház elválasztása által nem mindkettőnek felszabadulását, hanem a püspöki

omnipotentia szárnyai alatt az egyház mai szolgását látandjuk megszilárdulni.

Szóljunk félreérthetetlenül s világosan. Mi jelentése van az autonomiának, a szó azon értelmében, melyet fentebb kijelöltem, a kath. egyház belviszonyaira nézve?

Nem egyebet jelent az, mint *átmenetet az absolutismusról az alkotmányosságra az egyházi ügyek mezején.*

Mert valjon hol rejlik mindazon bajok forrása, melyekben ma a katholicismus síkül? — Mi oka, hogy a kath. papság annyi okot ad hazafiatlansága ellen panaszt emelnünk? Mi oka, hogy a kathol. papság, egyes dícsérendő kivételeket leszámítva úgy polgári mint erkölcsi tekintetben alatta áll pl. a protestáns papságnak? Mi oka azon mély szakadásnak, mely a kathol. papságot a néptől elválasztja? Mi oka azon megszorító indolentiának, melyet hazánk kath. polgáraiban saját egyházuk ügyei iránt tapasztalunk?

Mi egyéb, mint a *hatalom*, mely a hazáétól idegen érdekek képviselőjévé teszi a papságot, mely felülemeli a honpolgár kötelességein, s módot nyújt neki az erkölcsiség törvényeinek lábbal tapodására; mely, midőn félelmes magasba emeli a nép fölé, elszakítja azt a hívők testétől,

s így ezek kebléből kiöl minden bizalmat a papság, minden érdeket az egyház iránt?

A papság nálunk *uralkodó rend* az egyházban, sőt maga az egyház, mert, midőn minden hatalmat absorbeált, a világiakat úgyszólván kiszorítá az egyházból.

Ha tehát becsületes bennünk a szándék, a magyar kath. egyház bajait megorvosolni, az első lépés e téren, melyet tennünk kell: *kivenni a hatalmat a papság kezéből, s azt átadni a kath. népnek.*

„Nincs eset a históriában, hogy egy osztály hatalommal bírt, s azzal vissza ne élt volna,“ mond *Buckle*, s más helytt hozzáteszi: „Csak egy védelem van valamely osztály tyrannismusa ellen, s ez abban áll, hogy minél kevesebb hatalmat adjunk kezébe.“

S tekintsétek a históriát, nem e mondás igazságát bizonyítja-e annak minden lapja? — Volt-e valaha kaszt, osztály vagy rend, mely hatalmával vissza ne élt volna? — Az egyiptomi kasztoktól és a zsidó papiosztálytól kezdve a középkori olygarchiákig, a keresztyén papi rendig, minden osztály példája ezt bizonyítja; még a protestáns papságé is, mely ott a hol hatalommal bírt, mint például Skótiában, szakasztott mássa volt a kath. papságnak!

Ha pedig orvosolni akarjuk egyházunk bajait, ha a hatalmat ki akarjuk venni a papi rend kezéből, — gyökeresen reformálnunk kell az egyház intézményeit.

Ne csináljunk illúziókat magunknak. A feladat nagy, tán nagyobb, mint első pillanatra elgondolnók. Mert az egyház intézményei egy logice keresztül vitt rendszert képeznek, melynek *alapjában* vannak a hibák. Alaposnak, gyökeresnek kell tehát lennie a reformnak is.

E szükséges változások irányát alig jelölhetjük meg világosabb, könnyebben érthető szóval, mint: *decentralisáció*.

Amíg az egyház institúciónak alapelve a papi rend hatalma, addig centralisációra kell törekednie az egyháznak, mert ez a hatalom legtermékenyebb eszköze. De ha az egyház lemond a papi hatalom irányeszméjéről, ha azt tüzi céljává, a minnek kell hogy célja legyen, a vallás érdekét: nincs többé szüksége azon központosításra, mely elől az egyház kebelében minden életet, a hívek lelkében minden ragaszkodást egyházuk iránt.

S ha elvetve a hatalom eszméjét, mely elvi ellentétben áll az egyház fogalmával, ennek hivatásául pusztán a vallás érdekeinek ápolását ismerjük el, azon meggyőződésre kell jutnunk, mi-

szerint az egyházalkotmányok közt a legtökéletesebb az, mely a decentralisáció elvét a lehető legnagyobb mértékben megvalósítja. Én ennél fogva józanabb, helyesebb, a vallás érdekeinek megfelelőbb egyházszervezetet nem ismerek, mit melyet a *congregationalistáknál* találunk, kiknél minden egyes egyházközség, megyei és kerületi gyűlések nélkül, önmagát kormányozza, és pedig úgy, hogy a község minden nagykorú férfitagja részt vesz a tanácskozásban és határozathozatalban.

Ez kétségkívül ideálja minden egyházszervezetnek. Theoriában ennél tökéletesebb organisációt nem tudok képzelni magamnak.

Azt mondják erre, hogy nem kell a politikában eszményképeket hajhászni?

Helyes. De, habár igaz is, hogy a theoria gyakran végtelen távolban áll a praxistól, habár az eszményképek elérhetetlenek arra nézve, ki csak a létező valót veheti kiindulási pontul: ne feledjük, miszerint ez még nem ok arra, hogy a távoli ideál elérhetlensége felett kétségbeesve, a haladást még csak meg se kísértsük. Mert aki e felfogásból kiindulva resignációval megnyugodnék a létező téves állapotokban, csak oly botorul cselekednék, mint az, ki a valót teljesen szem elől veszítve, az ábrándok csalékony karjaiba vetné magát. Ikarus lehullva a földre összetörte magát, de —

hány férget taposunk el naponként, mely nem tudott oly magasra emelkedni, hogy lépteink veszélye ellen magát megóvja?

Ha tehát mai viszonyaink közt nem lehet reményünk arra, hogy a decentralisáció elve ily mértékben keresztülvitessék az egyház alkotmányában, mégis, ha akarunk lendíteni egyházunk sorsán, oda kell törekednünk, hogy legalább az első lépést megtegyük a decentralisáció ösvényén. Mert ne feledjük, hogy a szabadságnak az egyházban egyetlen útja ez.

Eddig a papi rend abban kereste dicsőségét, hogy minél magasabbra emelkedhessék a nép fölé. Keressük mi abban, hogy minél közelebb hozzuk a hívőkhöz.

Nem lehet szándékom egy valóban szabad egyházalkotmány tervével előállani. E munka több időt és képességet igényel, mint amennyi rendelkezésemre áll. De hadd kísértem meg kijelölni fővonásaikban azon reformokat, melyek meggyőződésem szerint nélkülözhetlenek, ha egyházunkat valóban szabaddá akarjuk tenni.

Előre bocsájtom a reform azon alapelvét, melynélfogva: minden *dogmatikus* kérdés tartozzék ezután is a papság hatáskörébe, — ellenben *minden egyébről* rendelkezék maga a katolikus nép.

Először is *válassza meg papjait*, a lelkészeket úgy, mint a szükséges administratív papi tisztviselőket, például a püspököket. Ezáltal az egyház megszűnnék az lenni, ami eddig volt: papuralom, a papság megszűnnék közvetítő rend lenni isten és ember közt, ezáltal a hierarchia elvesztené eddigi jellemét: és az egyház ismét azzá lenne, ami a keresztyénség első századaiban volt: egyenjogú tagok közössége, *hitközség* a szó valódi, keresztyén értelmében. Ez rést ütne a hierarchia azon rendszerén, mely a keresztyén egyenlőség és szabadság eszméit elnyomta, midőn a parancsoló rendet *megbízás által nyert hivatallá* tenné, — de hisz épen erre van szükségünk. Ami különösen a lelkészek választását illeti, e helyek betöltésének jobb módját nem ismerjük; s a mellett a püspöknek is megvolna öt megillető befolyása a lelkészi hivatalok betöltésére, mert a község végre is csak oly papot választhat lelkészszé, kit a püspök előbb áldozárnak felszentelt. Nem ellenkezik ez, nem még a püspökválasztás sem az egyház traditióival, mert tudjuk, hogy a ker. nép kezdetben maga választotta püspökeit mindaddig, míg az idők folyamában az uralkodók a nép e jogát magukhoz nem ragadták. A lelkész- és püspökválasztás joga alatt természetesen értenünk kell minden egyházi hivatalnak s

méltóságnak, — melyek csak az áldozári és püspöki rend különféle árnyalatait teszik, — választás útján való betöltését.

Másodszor a népnek kell az egyház minden *szervezeti* kérdéseiben dönteni. Teszem azt: tőle függjön új egyházközségek, kerületek vagy megyék alakítása, régieknek szétválasztása, átválttatása. Tőle függjön némely felesleges közép-kori intézmények felett határozni, pl. a kegyuraságot eltörölni, vagy a káptalanokat, melyeknek szorosan véve ma már nincs más feladatuk, mint hogy széküresedés esetén a püspöki megyét kormányozzák, s melyeknek mai tanácsadói szerepét egy világiakból álló testület jobban betöltheti, megszüntetni.

Harmadszor a nép intézkedjék azon kath. *iskolák* ügyei felett, melyek a már autonommá lett kath. egyházban keletkezni fognak, mert, mint alább látandjuk, a ma fennálló iskolák túlnyomó részének, alapítványaik természeténél fogva át kellend menniök a világi hatalom kezébe; — első sorban pedig a katolikus papnöveldek felett.

Negyedszer: a nép intézkedjék az *egyházi segyelem* ügyeiben. Az egyházi törvényhatóság megszüntével a működésnek e tere ugyan szűkebb lesz, de még mindig elég fontos. Így pél-

dául a papok felfüggesztése, esetleg megfenyítésének kérdésébe a hívőknek beleszólással kell bírniok; tőlök függjön a papi egyenruha felett határozni, az egyházból való kizárás eseteiben ítélni, a coelibátust eltörölni stb.

Ötödször: a nép határozza meg az istentisztelet *nyelvét*, tehesse a nemzeti nyelvet a holt latin helyébe, mely, midőn az istentiszteletet egy érthetetlen nyelv mystikus fátyolába burkolja, a külső, gépies ájtatosságot teszi a benső vallássosság helyébe.

Hatodszor, amit tán első helyen kellett volna említenem: a nép kezelje az egyház *pénzügyeit*. Ha egyszer a kath. papság kezéből kivették mindazon állami és alapítványi jószágok, melyek azt meg nem illetik, a megmaradt javak kezeltessenek a kath. nép által, mely fedezze egyszersmind a netalán szükségessé válандó túlkadásokat. Ezáltal ismét csak az egyház régi tradícióihoz térnének vissza, az első századok tisztább szokásaihoz, melyekben az egyház minden jövedelmei négy részre osztva a püspökök, a többi papok fizetésére, templomépítésre és szegények segélyezésére fordítottak. A nép kezelése alatt hamar megszűnnék azon égrekiáltó aránytalanság, melyet ma a papi jövedelmek közt tapasztalunk; a főpapság nem költhetne többé

milliókat, de az áldozár sem volna többé a nyomornak kitéve. S e pontnál ne feledjük, hogy ez az egyház alkotmányos kormányzásának fő előfeltétele. Mert valamint a politikai életben a pénzügyek voltak azok, melyek mindenütt útját törték az alkotmányosságnak, s valamint a szabadságnak ma sincs sehol erősebb biztosítéka, mint az, hogy a kormány pénzügyekben alá van rendelve a népnek : úgy az egyházban sem lesz a hívek szabadsága biztos mindaddig, *míg a pap nem függ anyagilag a hívektől.*

Íme nagyjában vázolja azon jogok, melyeket a kath. népnek vissza kell nyernie, ha azt akarjuk, hogy egyházunk bensőleg felszabadíttassék.

Azon mód, melyen a hívők e jogaikat gyakorolnák, mai viszonyaink közt mintegy önmagából következik. A tiszta demokratia formái a hívek nagy számánál s társadalmi viszonyainknál fogva nem levén haszonnal alkalmazhatók, az egyházi téren is a *képviseleti rendszerhez* kellene fordulnunk. Képviseleti úton gyakorolja az egyházközség a maga önkormányzati jogait, önmaga által választott világi tiszviselők által; képviselő-testület vezesse a püspöki megyék ügyeit, s ha az ország kath. községei közakarattal megegyeznek egy központi, országos egyházi

hatóság felállítására nézve, képviselő-testület intézze az egyház országos érdekű ügyeit, — mely képviselő-testületek alakításánál a szabadság azon két irányelvének kell zsinórmértékül szolgálnia, hogy először, a világiak ne oly mostoha képviseletben részesíttessenek, mint a mai congressuson, melynek csak $\frac{2}{3}$ -ad részét képezik, hanem szemben a papsággal *számuk aránya szerint* legyenek képviselve; — hogy másodszor minden ügy, melyet a község maga elvégezhet, a község jogkörébe utasíttassék, s a megyei, illetőleg az országos egyházi hatóság hatásköre csakis azon ügyekre terjesztessék ki, melyek a községek, illetőleg megyék által célszerűen el nem intézhetők.

Ígaz, hogy e reformok, melyeket itt csak futó vonásokkal jelezhettem, gyökerestől megváltoztatnák az egyház alkotmányát, — de igaz az is, hogy midőn valamely szervezet hiányai oly mélyen gyökereznek az institutió alapjaiban, hogy ekkor más, mint gyökeres reformok a bajon nem segíthetnek.

Megengedem én, hogy lehet ez eszmék ellen kifogásokat tenni, lehet mindenk felett a mai egyházalkotmány, s melyen ez alapszik, a papi-rend hatalma szempontjából. De nem lehet abból, a mit én egyedül ismerhetek el e kérdésben

irányadónak, — nem lehet a kath. vallás, nem az egyház keresztyén fogalmának szempontjából.

Nem, mert meg vagyok győződve, hogy nem a kath. vallásban rejlik az egyház mai bajainak forrása, hanem az intézményekben. Nem Krisztus vallási elvei tették a katholicismust a szolgaság egyházává, hanem tették a középkor folyamában kifejlett institutiói. Én legalább nem hiszem, hogy mindazon visszaélések, melyeket az egyház organismusában tapasztalunk, a keresztyénség lényegéhez tartozzanak; — mert ha úgy volna, akkor az emberiség minden igaz barátjának szent kötelessége volna a keresztyénség kiírtására törekednie.

Meg kell különböztetnünk végre a katholicismusban a lényegest: a vallást, a külsőtől, az esetlegestől: az egyházi intézményektől. Azon nem lehet változtatni a vallás sérelme nélkül, ezeket reformálni kell a vallás érdekében, mert alig van tévesebb, a vallás érdekeire nézve veszedelmesebb tan annál, mely a stabilismust az egyház fogalmával azonosítja.

A keresztyénség képes a haladásra. — Ezt tagadni annyi, mint pálcát törni jövője felett.

II

S vajjon lehet-e rá kilátásunk, hogy a jelen mozgalom a katholicismus kebelében egyházunknak ilyenemű felszabadulására vezessen?

Bármennyi ok szóljon is azok véleménye mellett, kik a mai autonomikus mozgalomnak már azért sem remélik sikerét, mert annak vezérletét a főpapság vette kezébe: — ne ezek lemondásában keressük a választ e kérdésre. De ne keressük saját óhajainknál se; mert az erős vágy gyakran vezet az indokolatlan remények karjaiba, melyekben annál keservesebb a felébredés. Vessünk számot a létező elemekkel.

A kath. híveket tekintve első pillanatra szemünkbe ötlük azon feltűnő részvéthiány, melyet a népben a kath. egyházi ügyek iránt találunk. Oka ezen indolentiának könnyen megmagyarázható: államban úgy mint egyházban csak a szabadság az, a mi a népben érdeket, ragaszkodást költhet a társaság érdekei iránt. E szabad-

ságnak pedig a kath. egyházban mindeddig csak hiányára találunk. De bármennyire megmagyarázható is az ország kath. polgárainak e részvétlensége, azt nem tagadhatjuk, miszerint ezen el nem vitázható körülmény egyik erős szálát tépi szét a reménynek, melyet a mai autonomikus mozgalom sikere iránt netalán táplálhattunk volna.

A história nem mutat fel uralkodót, kinek sikerült volna népét szabaddá tennie; s ennek oka nem az ily uralkodók hiányában, — mert bár csekély számmal, de léteztek ily fejedelmek, — hanem abban rejlik, mint b. *Eötvös József* mondja, hogy: „a szabaddá levésnek sokféle módja van, de vezető pórázon még senki sem tereltetett be a szabadság templomába.“ (A XIX. század uralk. eszméi. I. 454.)

S a katolikus nép, nemcsak hogy időt engedett a főpapságnak az autonomikus ügy vezérletét magához ragadnia, s ezáltal önmagának mindazon előnyöket biztosítania, melyek a tevékeny fellépéssel, a határozott iniciatívával járnak: de utóbb is, midőn az erélyes fellépés szüksége már ez első mulasztás által megkétszerezett, tétlen passivitással nézte a dolgok menetét. A tavali congressusi választásokon 12 — 15 — 26 — 50 ember választott több ezer felnőtt katolikus

helyett, kik sem választani, sem a választás ellen óvást emelni nem tartották érdemesnek. Így történt aztán, hogy valamint az erdélyi katolikus státusok 1868. februári gyűlésén, úgy 1869 nyarán a pesti congressuson is az ultramontánok jól fegyelmezett és tevékeny pártja volt többségben. Így történt, hogy még azon egy két szabadelvű congressusi tag, kit a főpapság a gyűléstől távol nem tarthatott, sem bírt oly súlyt adni szavának, a minőt adhatott volna, ha a helyett, hogy a civilizált világ hallgatagon elismert meggyőződésére hivatkozzék, egy erőteljes közvélemény nem ignorálható hatalmára támaszkodhatott volna. Így történt, hogy oly államban, melynek catholicus lakosságában, — bátran merem állítani, — kevesebb az ultramontán elem, mint sok más, liberalismusáról híres országban, hogy azon nemzetben, melynek annyi kath. fia küzdött szóval és fegyverrel más választásúak szabadságáért, hogy nálunk az ultramontán frakciónak szinte zajtalanul, majdnem ellenmondás nélkül sikerült terveit megvalósítania!

A kath. hívek túlnyomó része, s épen az, mely hivatva volna az egyház benső felszabaddítását keresztülvinni, az intelligencia, távol tartja magát az autonomia ügyétől. Átengedi a tért a papságnak, mely a míveletlen, oly könnyen

félrevezethető tömegben s azon csekély számú „kabátos“ emberekben, kiket érdekeik a papsághoz fűznek, hajlékony eszközökkel rendelkezik. Bármily szomorú e jelenség, s bármennyire igyekeznünk kell e részvétlenség jegét megtörni, az iránt már tisztában lehetünk magunkkal, hogy az egyház felszabadulásának ügye még hosszú ideig nem számíthat a kath. intelligentia erélyes támogatására. S ez az első tény, melyet figyelmen kívül nem hagyhatunk.

Második a papság intenciói.

Nem akarok az alpapság eddigi magatartásából következtetéseket vonni ez osztály jellemére, meggyőződéseire. Mert, ha ezt tenném, azon egy tény, hogy a derék Kuthy Márton bátor fellépése a tavali congressuson hatás, legalább észrevehető hatás nélkül maradt a papságra, ez osztály ítéletét foglalná magában. Az alpapság helyzete azonban arra int, hogy tartózkodjunk az ítéletmondásban; mert ma még, midőn az alpapságnak nem volt élatans alkalma nyilatkoznia, alig határozhatjuk meg pontosan, mennyi esik eddigi magaviseletéből az ultramontán szellemek, s mennyi a *félelemnek*, a gyöngé lelkek ez eredendő bűnének rovására, mely mindaddig kiváló helyet fog elfoglalni az alpapság tetteinek s mulasztásainak indokai közt,

míg a papság ezen számra és fontosságra úgy mint erkölcsi értékre nézve túlnyomó része, kedvezőtlen helyzetében feltétlenül alá marad rendelve a főpapságnak. Meglehet, ha a magyar alpapságnak alkalma lesz egyszer összegyűlnie és véleményt mondania, hogy akkor igazolni fogja azon remények egy részét, melyeket ma csak az optimizmus táplálhat iránta; — de mindaddig, míg ez meg nem történik: szemben azon jezsuitikus iránynyal, mely az 50-es években a főpapság részéről oly nagy buzgalommal terjesztetett Magyarországon, szemben azon számos 48 utáni pap példájával, kiknek sikerült magokat az ultramontanizmus mezején kitüntetniök: nem táplálhatunk reményt az iránt, hogy az egyház felszabadulásának ügye támaszra találjon a magyar alpapságban.

Annál biztosabbak lehetünk afelől, a mit a *főpapság* részéről várhatunk. A magyar püspökök eljárása felment a bizonytalan tapogatózás kényszerűségétől; miért annál nagyobb köszönettel tartozunk a püspöki karnak, mert végre is a főpapság az, melynek, befolyása és hatalmánál fogva, magatartásától első sorban függ az autonomikus ügy kimenetele.

Ne ítéljük kizárólag a jelen egyes tényei után, hanem kísértsük meg a püspöki kar hosszabb

időn át tanusított magatartásából a következményeket levonni.

1848-ban a püspöki kar egy folyamodásban arra kérte a királyt: „állítana fel a primás vagy más püspök elnöklete alatt egy catholicus egyházi bizottmányt a korona apostoli felségjogainak gyakorlására, melynek feladata volna az egyházi javakat és alapítványokat a király nevében igazgatni, a kath. iskolákat vezetni s rájuk felügyelni, s a kath. egyház jogait és érdekeit minden idegen beavatkozás ellen megvédeni. Ha pedig a király a maga apostoli felségjogait eddigi terjedelmökben a megváltozott viszonyok közt többé nem gyakorolhatná, vagy gyakorolni nem akarná: mondana le az egyházak, iskolák és javaik vezérlete és igazgatásáról Magyarország szabad és független kath. egyháza javára.“

E felirat, melyre a király nem válaszolt, elég világosan jellemzi a főpapság céljait. Elárulja mindenekelőtt azon bizalmatlanságot, melyvel az alkotmányossá lett állam ellen viseltettek, ellentétben az absolutistikus állammal, mely a püspöki kar bizalomteljes ragaszkodásának mindig kiváló tárgyát képezte. Felfedi céljukat, mely az volt: a kath. egyházat az állam alkotmányos képviselőinek, a törvényhozásnak és felelős kormánynak elkerülésével az *absolut király*

alá rendelni; vagy, ha ez lehetetlen volna: elvonni azon állam felsősége alól, mely nem akar többé absolutisticus lenni, függetlenné tenni szemben az állammal, anélkül hogy a papság, mely e tekintetben egyértelmű az egyházzal, privilégiumairól az állam, hatalmáról a nép javára lemondana. Szóval: függetlenné tenni a papságot az államtól s annak alkotmányos törvényeitől.

Hogy pedig ez és nem más volt célja 48-ban a magyar főpapságnak, azt úgy idézett felirata, mint az országgyűléshez intézett, 1848 april 6-káról kelt petitiója, valamint a püspöki kar 48-iki „Emlékirata“ bizonyítja. Ama petitio-ban ugyanis szinte nem kért egyebet, mint a papság exemptióját az alkotmányos állam alól, s ezen emlékiratban a kath. népnek nem kínált egyebet mostoha „concessióknál,“ melyek a szabadság némi keserves külszíne alatt csak a főpapság mindenhatóságának képezték volna új támaszát. A hierarchia tehát ekkor szabadságot kívánt az államtól, feltétlen alávetést a néptől.

A forradalom után, a Bachrendszer alatt két tény szolgált a főpapság intencióinak jellemzésére. Az egyik azon buzgóság, melylyel a 48 utáni általános politikai reakció segélyével az ultramontán szellemet a fiatal papságban terjesztette,

a másik azon megható szelídség, melylyel az absolut kormány óhajainak engedve, az 1855-ki concordátumot elfogadta, aláírta, végrehajtotta. Alig hiszem, hogy e körülmények bármelyike amellet szólna, hogy a főpapság az egyház valódi felszabadulásának ügyéért lelkesült volna.

Következett Magyarország felszabadulása a majdnem két évtizedes szolgaság alól. Az alkotmány visszaállítása után rögtön akadtak egyesek, kik buzogva a szabadság érdekeiért, napirendre hozták az egyházreform kérdését; de többnyire még befolyás nélküli férfiak, inkább a toll, mintsem a gyakorlati élet emberei. A sajtó terén üzött agitatio nem múlt el hatás nélkül, de sikere inkább még csak irodalmi siker maradt. A nemzetben képesek voltak egyeseket megnyerni, a tömeg részvétlenségét még meg nem törhették. A mozgalom tehát még alig állt keletkezésének első stádiumában. S midőn a főpapság a közvélemény már ezen, még meglehetősen szerény nyomásának engedve, kezébe vette az autonomia ügyét, hogy azt, amit ő e szó alatt ért, megvalósítsa, voltak, a kik örömmel látták a püspöki kart ez ösvényre lépni.

De ez öröm, melynek a buzgó óhajon kívül misem szolgált indokolására, nem soká tarthatott. A főpapság csakhamar megmutatá, miszerint ma

is azon ponton áll, melyen állt 1848-ban, s melyet 1855-ben sem hagyott volna el, ha b. Bach Sándor Magyarország alkotmányos miniszterelnöke lett volna.

Tényekre hivatkozom.

Hivatkozom az erdélyi katolikus státus 1868-iki gyűlésére, mely eredmény nélkül osztott szét, miután az elnöklő püspök egyrészt ke-
reken megtagadván a világiak minden jogát az egyházi ügyekbe való avatkozásra, másrészt a maga számára oly hatalmat követelve, minővel Erdély püspökei sohasem bírtak, a gyűlés ultramontán majoritásának segélyével minden haladásnak útját bevágta.

Hivatkozom a magyarországi püspökök eljárására az autonomia ügyében. Hivatkozom mindenekelőtt azon, a nyilvánosság teljes elkerülésével készített választási rendszabályra, mely midőn a világiak úgy mint az alapság választási szabadságát illusoriussá tette, oly ultramontán majoritást hozott össze a mult évi előkészítő congressuson, mely távol volt tőle, hogy oppositioja által akadályokat gördítsen a főpapság céljainak útjába.

Hivatkozom azon püspöki munkálatra, melyben a főpapság ezelőtt két évvel az autonomia ügyében vallott programját egy tervezet alakjába

foglalta, s mely szerint a „vegyes egyház-tanácsok hatásköréhez tartozik: a kath. templomi, kegyes alapítványi s iskolai vagyon igazgatása, kezelése, illetőleg ellenőrzése, — — az összes nevelés-és tanügy vezetése, ide nem értve a papnöveldei és zárdai nevelést s a hittani oktatást; végre az egyház külviszonyainak s érdekeinek az állam és vallás - felekezetek irányában képviselése.“ — E terv tehát kereken megtagadja a világiaktól a *papválasztás* jogát, a jogot, határozni az egyházi *organisáció* és *fegyelem*, az istentisztelet *nyelve*, a *papság nevelése* felett, megtagadja tőlök a jogot a tulajdonképeni *papi vagyont*, mely az egyház-vagyon túlnyomó részét képezi, kezelni, s ekként megvonván a hívektől az egyházi önkormányzat és szabadság *legtöbb s leglényegesebb* jogait, nem ad nekik egyebet, mint némi illusorius befolyást az egyház csekélyebb fontosságú ügyeire; — illusóriust még ezekre is, mert azon mód, melyen a tervezet szerint a világiak az egyháztanácsokban képviselve volnának, minden egyébre vezethet, csak a hívek önkormányzati jogának megvalósulására nem.

Hivatkozom a magyar kath. egyház fejének, az esztergami érseknek tetteire és nyilatkozataira, melyek ellen — legalább tudomásom sze-

rint, — a püspöki kar egy tagja sem protestált. Az esztergami érsek az 1868. octóber elsején tartott vegyes tanácskozásban, a „Pesti Hírnök“ szavai szerint: „határozottan kijelenté, hogy mindaz, amit az egyház a világi hívekkel a szervezendő autonomia körében megoszthat, a tervezett javaslat 1. §-ában (melyet fentebb idéztem) foglaltatik; — ezen határon túl azonban a világi elemet az egyház alkotmánya által a fő-és alpásztoroknak kizárólag fenntartott körbe bebocsátani nem lehet.“ Az esztergami érsek felfogása szerint tehát az „egyház“ csak a papságot jelenti, mely a „világi elemet be nem bocsáthatja“ az egyházkormányzat valódi ügyeibe. Hivatkozom azon tényre, midőn az esztergami érsek 1869. májusban a kath. országgyűlési képviselők memorandumát, melyben a választási rendszabály igazságos megváltoztatását kívánták, tekintetbe vételre sem méltatta. Hivatkozom azon, ugyancsak az 1868. octóberi tanácskozmányban tartott másik beszédére, melyben az autonomia szükségét az által indokolja, hogy az absolutismust az alkotmányosság váltotta fel, s melyben nyíltan kimondja, hogy a főpapság, — a fentebb említett tervezetben, — „az anyaszentegyház isteni alapítója által változatlanul rendelt egyházi kormányzat sarkalatos elveit tartá szem

előtt.“ Az esztergami érsek tehát azt hiszi, hogy az egyházkormányzat mai alakját Krisztus változhatlanul megállapította; s e meggyőződéséhez képest ellene fog szegülni minden kísérletnek, mely reformokat kívánna behozni az egyház kormányzatába.

Hivatkozom a főpapságnak valamint közlönyeinek minden nyilatkozatára három év óta, melyek egytől egyig megegyeznek abban, hogy a hívek bármily csekély hozzászólási jogát az egyház jelentéktelen ügyeihez is nem *jog*-nak, hanem concessiónak, az uralkodó papirend által, jóindulatból megadott *kegyelmi ténynek* hirdetik.

A főpapság tehát legújabbán visszatért azon álláspontra, melyet 1848-ban elfoglalt, s melyet 1855-ben csak az absolut kormány kedvéért hagyott el, s melynek célja: a papságot emancipálni az alkotmányos állam alól, de sem az államot, sem a népet az uralkodó papirend hatalma alól fel nem szabadítani.

S valjon szól-e amellet a valószínűség, hogy a püspöki karban, mely azóta Rómában járt, az ottani zsinat eseményei oly nézetváltozást eredményeztek volna, minőre a kath. egyház felszabadulásának szüksége volna?

Remélhetjük-e, hogy a főpapság békét kös-

sön korunk civilisációjával, — melyet Róma legújabbán egy sereg kánonban elátkozott?

Remélhetjük-e, hogy a magyar főpapság lemond eddigi türelmetlenségéről, — midőn a zsinat a vallás-üldözés jogosultságát dogmává emeli? (Canones de Ecclesia Christi. Can. IV. V. VI.)

Remélhetjük-e, hogy lemondjon a papság uralkodásáról, — midőn a zsinatnak egy új kánona a papság parancsoló hatalmát nyíltan proclamálja? (Ugyanott XI. Can.)

Fog-e a püspöki hatalomnak a nép javára való korlátozásába egyezni most, midőn a zsinat a püspöki hatalom sérthetlenségét declarálja? (Ugyanott. X. Can.)

Fogna-e merni ellenszegülni a pápának a magyar autonomia védelmében most, midőn új kánonok hirdetik a pápa mindenhatóságát s csalhatatlanságát? (Ugyanott XIII. s XV. Can.)

Fog-e beleegyezni az egyházalkotmány bármily csekély megváltoztatásába, szemben a mai zsinattal, mely az egyház örök változhatlanságát hirdeti? (Ugyanott II. Can.)

Fogja-e az államnak az egyház alól való emancipációját elismerni most, midőn a zsinat az államot egyenesen alárendeli az egyháznak? (Ugyanott XVI. XIX. és XX. Can.)

Fogja-e a magyar főpapság elismerni az alkotmányt, szemben a mai zsinat anathémáival, melyek még a világi absolutismust is az egyház dogmájává emelik? (Ugyanott XVII. Can.)

A római zsinat oly erőszakos ellentétbe helyezte magát korunk egész civilizációjával, mind azon eszméivel, melyekért ma az emberiség küzd és lelkesül, hogy a magyar főpapság, — főkép a pápa csalhatatlanságának kimondása után, még, ha a legszabadelvűbb, legőszintébb szándékokkal viseltetnék is a magyar kath. egyház felszabaddítása iránt, e szándékát nem valósíthatná meg másként, mint elszakadás által a pápaságtól. S valjon van-e a magyar püspöki karban oly és annyi meggyőződés és annyi jellem-erő, mely remélnünk engedné, hogy *sízmát* támasszon a pápaság ellen?

Igaz ugyan, hogy a husvétkor hazatért magyar püspökök közt, legalább látszólag, nagy elkeseredés uralkodik a Rómában tapasztaltak felett. Úgy látszik, nagy tudatlansággal kellett főpapjainknak egyházuk feje és főszékhelye iránt viseltetniök, hogy a kuria sáfárkodásainak színről színre látására volt szükségök Róma szellemének megismerésére. Ezt bizonyítja legalább azon naiv nyilatkozat, melyet püspökeink egyike hazajötte óta mindenfelé kockáztat, mi-

szerint t. i. ő mineddddig nem hitt az ultramontanizmus létezésében, melyet gaz rágalomnak tartott, de most meggyőződött róla, látván saját szemeivel az apostoli szék eljárását. Bár eszerint püspökeinknek ily nagy fáradságukba került tudomást szerezni magoknak arról, mit az egész világ tud, annyi áll, hogy — saját nyilatkozataik szerint, — ők el vannak határozva megmaradni az oppositio mezejéu. Vissza fognak még menni Rómába, ha az új dogmák szavazás alá kerülnek, de csak azért, hogy óvást emeljenek ellenök. Némelyiköknél már készen is áll az ünnepélyes protestáció, melyet a csalhatatlantág kikiáltásakor a zsinatnak benyújtani szándékoznak.

Egész objectivitással adom vissza ezen, több magyar püspök által terjesztett híreket, anélkül hogy felelősséget vállalnék igazságukért. De hozzon bármit a jövő, én részemről alig merném remélni, hogy püspökeink elszánják magokat egy oly nagy jelentőségű, bár üdvös lépésre, mint a római pápától való elszakadás; és még kevésbé látnám igazolva azon reményt, miszerint a püspöki kar, elrettentve a római ultramontanizmus példájától, most a zsinat után lemondjon a zsinat előtt vallott programjáról az autonómiai kérdésben, azaz: hogy kész volna segédkezet nyújtani az egyház belső felszabadítására.

Úgy hiszem, felesleges még tovább halmoznom azon tényeket, melyek félreismeretlenül bizonyítják, hogy a magyar kath. egyház valódi autonómiájának ügye találhat a magyar főpapságban elkeseredett ellenzésre, de támogatásra nem. — Az elsoroltak után tisztában lehetünk magunkkal az iránt, miszerint a magyar püspöki kar távolról sem gondol az egyház felszabadítására.

De valjon, vethetik ez ellen, ha a püspöki karnak nincs szándékában az egyház valódi autonómiáját megvalósítani, miért ragadta meg hozzá az iniciatívát akkor, midőn, anint általánosan elismertetik, az autonomicus mozgalom még korántsem volt oly erős, midőn a közvélemény még korántsem gyakorolt oly pressiót a főpapságra, mely opportunusnak tüntette volna fel részéről az engedékenységet? S ha ekként a püspöki kar nem kényszerítve, hanem önkényt hozta az autonómia kérdését a gyakorlati élet szőnyegére, valjon szabad-e róla feltennünk, hogy tetteiben nem őszinte és tiszta szándék által vezéreltetett?

Nem akarok a főpapság eljárásának indokokat insinuálni. Nem vagyok értesülve püspökeink titkos gondolatairól, de amennyire a püspöki karban elfogadott nézeteket ismerem, ezek, karöltve a politikai eseményekkel s a nyilvánosságra

jutott főpapi nyilatkozatokkal, megadják a kulcsot e látszólagos talány megfejtésére.

Tény, hogy a magyar főpapság a forradalom előtt, bár néha tett valamit az alkotmány védelmére akkor, midőn saját privilégiumait látta megtámadva, midőn rendi érdekei nem, de legfellebb a vallás és egyház függetlensége forogtak szóban, nem találta szükségesnek oppositót képezni az absolut kormány ellen. A reformáció óta hierarchia és kormány benső szövetségben álltak Magyarországon.

E szövetség felbontására a főpapság csak akkor kezdett gondolni, midőn Magyarország alkotmányosa a 48-iki törvényekben kielégítő garantiákat nyert. A 48-iki törvények azon szakaszból, mely a bevett egyházak jogegyenlőségét a papíron kimondá, a főpapság ellenséges szándékot olvasott ki a kath. egyház ellen, s az igazságosság e tényéből a papság számára új garantiák szükségét hirdette az állam irányában. Nyíltan kijelenté ő, ki az absolut kormány gyámkodását századokon át békében tűrte, hogy az alkotmányos állam fensőségében fenyegetve látja magát és jogait.

Ezen indokhoz, mely némi plausibilis alakba öntetett azon eshetőség feltevése által, hogy az alkotmányos Magyarország kultusministerévé

valaha akatholicus ember is lehetne, járult még egy másik, melyet a főpapok ugyan soha be nem vallottak, de mely leghathatósabb rúgója ez irányban minden tetteiknek. Már a 48-iki törvények meghozatala után általánossá lett a püspöki karban azon aggodalom, miszerint a XX. törvcikk 3. §-át, mely az egyházak szükségleteinek az állam által leendő fedezését declarálja, a legközelebbi törvényhozásnak eszébe juthat úgy magyarázni, hogy e törvénycikkben az *egyházvagyon saecularisatiója* hallgatag ki levén mondva, a törvényhozás csak a 48. év intentióit hajtja végre, ha e saecularisatiót megvalósítja. S ez volt főindoka 48-ban, ez főindoka most mind annak, a mit a főpapság az autonomia mezején tesz: létre akar hozni lehető gyorsan egy oly állapotot, mely az autonomnak állított egyháznak saját kezébe adja az egész egyházi s alapítványi vagyont, s eként meg akarja előzni a törvényhozást, hogy, midőn ez az egyházvagyon saecularisatiójához akarna fogni, mint bevégzett tényt állíthassa vele szembe az államtól függetlenné tett, s az összes egyházvagyon kezelését már átvett egyházat.

A püspöki kar minden nyilatkozatai ezt bizonyítják.

Mert, ha a főpapság az egyház valódi fel-

szabadulását akarná az állam alól, megszűnését kellene kívánnia a király apostoli jogainak, amit pedig nem tesz.

Ha komoly szándoka volna az egyház és állam elválasztása második feltételének betöltésére, vagyis, ha segédkezet akarna nyújtani az államnak az egyház alól való emancipációjára, lemondana a papság politikai privilégiumairól, a mit szintén nem tesz.

Ha fel akarná szabadítani az egyházat a maga kebelében, elismerné a hívek teljes önkormányzati jogát egyházi ügyekben, a mit nem csak hogy nem tesz, de nyiltan megtagad.

Ha a vallás és egyház jól felfogott érdekeit tartaná szem előtt, egyrészt az egyház és állam teljes elválasztására, másrészt az egyház benső felszabadulására kellene törekednie. Ehelyett azonban a püspökök különféle, a nyilvánosság elé jutott nyilatkozatai és munkálatai megegyeznek abban, hogy a főpapság kész ezentúl is megtűrni az abszolút király beavatkozását, hogy fenn akarja tartani saját privilégiumait, hogy uralkodni akar a hívek felett úgy, sőt még nagyobb mértékben mint eddig; s végre — és minden főpapi nyilatkozat erre fekteti a fősúlyt, — hogy az összes egyházi s alapítványi javak kezelése az állam kezéből menjen át az egyház kezébe.

A kath. egyház autonomiájának ügye tehát, a főpapságra nézve nem más, *egy hatalmi és financiai kérdésnél*. A püspöki kar az „autonomia“ jelszava alatt csak önmagának politikai s minde nekfelett anyagi függetlenítésére törekszik.

Kész e végből, hogy e tervének némi tet szetős külszint adjon, az alapítványi vagy on egy részének kezelésébe holmi csekély befolyást engedni a híveknek, — de a ki az egyházi önkor mányzat elve nevében ennél több jogot követel a népnek, azt azon gyűlölettel üldözi, mely a bürokratiát jellemzi mindazok iránt, kik az ad dig általa vezérelt ügyekbe avatkozni akarnak. Az egyház, melyben nem a hivatal járt a vagy on, hanem kezdet óta a vagy on a hivatal után, az első, és, valljuk meg, legnagyobb tökélyre vitt hivatalnok-állama a világnak; s uralkodó hiva talnoki rendjének, bürokratiájának természetét a magyar főpapság sem tudja megtagadni.

Mi le akarjuk szólítani a papságot a világi érdekek mezejéről, melyek azt a vallás érdekei től elidegenítik, le akarjuk mondatni a politikai szereplésről, át akarjuk venni az egyház nemval lási ügyeinek kezelését, hogy a papság teljesen hivatásának, *vallási és tanítói hivatásának* él hessen, — és a főpapság eretnekségnek, az egy ház Krisztus által „változatlanul rendelt kor-

mányzata“ elleni lázadásnak bélyegezve törekvéseinket, merev vetőjával útjába áll minden üdvös és szükséges haladásnak.

III

A kath. *hivők* részvétlensége az autonomia ügye iránt nem engedi remélnünk, hogy a közvélemény pressiója alatt a kath. autonomia kérdése kielégítőleg megoldassék.

Az *alpapságra* nem számíthatunk.

A *főpapság* lesz a küszöbön álló alkotmányozó congressusban a helyzet ura. Az előkészítő congressus által kidolgozott választási rendszarbály lehetlenné tette egy oly congressus létrejövetelét, melytől üdvös reformokat várhatnánk. A főpapság tehát jól fegyelmezett pártjával előre láthatólag keresztül fogja vinni programját.

S így rövid idő múlva egy oly egyházszervezeti szabályzat lesz előttünk, mely a főpapságot emancipálja az alkotmányos állam alól, — a népet és alpapságot meghagyja a püspöki kartól való teljes függésében, — s az ekként a főpapi omnipotentia zsákmányául odavetett egyházat, megtartván számára politikai privilégiumait, átadván neki az összes egyházi és alapítványi vagyont: az eddiginél *függetlenebb, hatalmasabb,*

s főleg a jelen zsinat után még *veszedelmesebb státussá* teendi a *státusban*.

Van-e menekvés e csapás alól, van-e mód az ily egyház-szervezet veszélyeitől hazánkat megóvni?

Szerencsénkre a jövő congressus munkálata csak a *törvényhozás helybenhagyása* által lehet érvényessé. A képviselőházhoz kell tehát fordulnunk, tőle várva, hogy hárítsa el e veszedelmet úgy a kath. egyház, mint hazánk fejről. Alkalma lesz rá, midőn a congressus munkálata elibe fog terjesztetni, vagy akár előbb is; és joga lesz reá, mert az *autonomicus* ügy bárminő rendezése oly viszonyokat érint, melyek eddig törvény által határozottatván meg, ezentúl is csak törvény által lesznek reformálhatók.

A mód pedig, melyen a törvényhozás a püspöki kar ezen szándékainak megvalósulását meggátolhatja, felfogásom szerint ebben áll:

tűzze ki napi rendjére az állam és egyház elválasztásának kérdését; oldja meg azt törvény által, feltétlenül elintéztvén e nagyon elágazott és complicált kérdés mindazon részeit, melyeket a maga hatáskörén belül, az egyház hozzájárulásának szüksége nélkül, egyoldalúlag megoldhat, — ide tartoznak pl. a szerzetek eltörlése, papi privilégiumok, az egyház és vallás előjogainak

beszüntetése, az egyházi vagyon egy részének saecularizálása; intézze el többi részeit feltételesen, vagyis mondjon le az államnak az egyház felett gyakorolt jogairól, de csak azon határozott *feltétel* alatt, hogy azok ne a papságra, hanem a *katholikus hívőkre* menjenek át; — mint pl. a püspökkinevezés, vagyon-kezelés, stb. jogairól.

Megkísértem az állam és egyház elválasztásának kérdését ezen eszme alapján részletezni.

Úgy a tudomány, mint a gyakorlati élet keserű tapasztalatai már megérlelhették bennünk azon meggyőződést, miszerint azon viszony, melyben állam és egyház hazánkban állanak, egyiránt káros hatású az állam és egyház valódi érdekeire nézve. Ez felment a szükség alól, az állam és egyház elválasztásának sürgős voltát bővebben fejtegetni.

Az államot s egyházat egymástól elválasztani, mindkettőt a maga körében felszabadítani, annyit tesz, mint megszüntetni azon érintkezési pontokat az egyház és az állam-hatalom közt, melyek egyiknek vagy másiknak, legtöbb esetben mindkettőnek önállását csorbítják, szabadságát korlátozzák. Miután pedig ez érintkezési pontok

ép úgy az *államnak az egyház felett bírt* jogaiban, mint az *egyháznak az államélet terén bírt* privilégiumaiban állnak, egyház és állam csak e kölcsönös jogok egyidejű megszűnése által választhatók el teljesen egymástól; mert például ha az állam jogai feladatnának az egyház privilégiumainak eltörlése előtt, nem a kettőnek elváltására, hanem az államnak alárendelésére ébrednénk.

Azon szövetségnek az állami és egyházi hatalom közt, mely mint másutt, úgy Magyarországon is legújabb időig egyenesen a nemzet szabadsága ellen volt intézve, alapjait azon szoros viszony veté meg, melybe a magyar állam az egyházzal még a középkor setét századaiban lépett.

A magyar királyi szék ez iránti politikáját a monarchia újjászervezője, István inaugurálta, midőn, maga főtámasza Magyarországon a keresztyén hitnek, magának apostoli címet és főkegyúri jogot szerzett a magyar egyház felett. Rajta innen Magyarország uralkodói védői voltak a keresztyén hitnek, majd csak a katolikus felekezetnek, s bőkezű kegyurai a magyar kath. egyháznak.

E főkegyúri jogoknak, melyek nemzedékről nemzedékre szállva, csorbítatlanul fennállnak

ma is, többrendbéli nyilvánulásaira találunk a magyar közjogban. Feloszthatjuk ezeket

- 1) a javadalmak adományozásának,
- 2) egyházmegyék rendezésének,
- 3) szerzetes rendek behozatala s eltörlésének,
- 4) az egyházi vagyon kezelésének és
- 5) a királyi tetszvény gyakorlásának jogaira.

A magyar királynak, vagy, helyesebben szólva a magyar államnak legfőbb kegyúri joga először az *egyházjavarak adományozásában* nyilvánkozik.

Verböczy Hármaskönyvében olvassuk, hogy „a pápa az egyházi javak adományozására nézve semmi hatóságot nem gyakorol a megerősítési hatalmon kívül,“ hanem e jog és hatóság a magyar királyt illeti meg. Míg más európai fejedelmektől VII. Gergely egyenesen megtagadta az investitúra jogát, melyet utóbb, többnyire concordátumok által, csak annyiban kaptak vissza, hogy „ajánlhattak;“ „előterjeszthettek“ kandidátusokat a püspöki székekre: a magyar király a főpapokat kilencedfél század óta egyenesen „kinevezi,“ mi annyit jelent, hogy az így kinevezett főpap már a királyi kinevezés ténye által megkapja a neki adományozott főpapi rangot, címet és vagyont, melyekhez a pápa csak megerősíté-

sével, az úgynevezett „lelki“ hatóság adományozásával járul. E főpapok pedig, kik az államhatalom által neveztetnek ki: az érsekek, püspökök, világi és szerzetes apátok s prépostok, úgy a címzetesek, mint a javadalmasok, valamint 1772. óta, midőn a kanonok-kinevezés jogát Mária Terézia a püspököktől visszavette, a kanonokok A kinevezéssel jár az egyes főpapok áthelyezésének joga is más javadalmaikba.

A főpapokat, vagyis az egyház legbefolyásosabb, leggazdagabb tagjait, a „parancsoló egyház“ fejeit kinevezni: a legfontosabb jogok egyike, melylyel az állam az egyház felett bír. Természetes volt e jog keletkezése a középkorban, melynek hűbérrendszere minden jogot és birtokot királyi adományozásból származtatott; és szüksége is volt az állannak e jogra azon korban, midőn minden főúr és főpap politikai állásánál fogva természetes ellensége volt úgy a trónnak, mint a nép összességének. De míg a mohácsi vész előtt e rendelkezés nem teljesíté a hozzá kötött reményeket, míg minden kinevezés dacára azt látjuk, hogy a hazánk sorsára nézve oly végzetessé vált 14. s 15. századbeli olygarchia soraiban a főpapok is mindig feltalálhatók valának, megváltozik e viszony a 16. században. A kor iránya a fejedelmi abszolútismusként kedvezett, s

e törekvése a trónnak csak eszközzel bírt a püspök-kinevezés jogában. Az olygarchia napja lemúltak, s a főpapok mind mélyebbre hajoltak a trón előtt. Tenniök kellett, mert ettől függött minden előmenetelök. *Ekkor* tehát hajtott hasznot a kormány püspökkinevezési joga, de nem a nemzetnek és szabadságnak, hanem a trón absolutismusának. Mert azon nem csodálkozhatunk, hogy a kormány, mely folytonos harcban állt a nemzettel, a tőle függő egyházi javadalmaikat csak oly egyéneknek adományozta, kiknek e harcban hasznukat vehetni remélte. Így tettek a bécsi ministerek a Lobkowitzoktól kezdve Metternichig, Bachig, Schmerlingig; és mindig sikerrel.

Igaz ugyan, hogy a jelenben ez állapot megváltozott, amennyiben nem idegen kormány rendelkezik többé az ország ügyeiről; de azért a kinevezési jog, ha nem is oly veszélyes ma a szabadságra nézve, mint volt eddig, mégis nagy anomáliát foglal magában, és még veszélyessé válhatik.

Anomália e jog, mert mindig anomália marad, hogy egy politikai hatalom nevezze ki az egyház fejeit; veszélyessé válhatik, mert az ellen se égen se földön nincs biztosíték, hogy oly kormány ne következhessek be, mely e jogot ismét a szabadság ellen fegyverül használja.

Ellenkezik ezenkívül a vallás érdekével, mert mindaddig, míg a világi hatalom bírja e jogot, a javadalmak betöltésénél első sorban mindig politikai indokok által fogja magát vezéreltetni. Hatehát úgy a vallás, mint a szabadság érdekeit szem előtt tartjuk, ha az egyházat az államtól el akarjuk választani, ezen egyházi hivatalok betöltésének joga kell, hogy az állam kezéből kivéve, magára az egyházra ruháztassék.

De ennek kimondásával még e kérdést befejezettek nem tekinthetjük. Mert a püspöki-nevezés jogát lehet oly módon is ruházni az egyházra, mely minden e rendszabályhoz kötött reményeket meghiusítana. Így például, ha az állam e jogáról egyszerűen a pápa javára lemondana, valódi árulást követne el önmaga ellen, mert mindezen hivatalokat a szabadság és nemzeti önállóság örök ellenségének kezébe játszaná. Intő például áll előttünk a szerencsétlen Belgium, melynek püspökeit az állam minden hozzászólása nélkül a pápa nevezi ki, s mely ezáltal azt nyerte, hogy az ultramontán reakció főfészkévé lett Európában, s hogy az ultramontanismus egy oly pártot nevel fel az államban, mely naponként jobban fenyegeti e virágzó ország politikai szabadságát. Ha a kánanokokra bízna a püspökök választását, csak a papi *kaszt* hatalmát növelné a

hívek jogainak rovására. Ha egy országos egyháztanácsra bízná, csak azt érné el vele, hogy a már fungáló főpapok túlnyomó befolyásától tenné függővé a megüritlt javadalmak betöltését. Mind-ezen módjai a kinevezésnek és választásnak nagyobb veszélylyel járnának a szabadságra nézve, mint járna alkotmányos kormány alatt a kormányi kinevezés.

Az egyetlen mód tehát, melyen a vallás valódi érdekei idegen érdekek beavatkozásától megóvhatók volnának, s mely által a szabadság valamit nyerhetne, az: hogy a *főpapi hivatalok a hívek választása által töltessenek be* oly módon, hogy minden egyházmegye a maga megyei zsinatán válaszsza meg saját főpapját.

Ugyanezen tekintet alá esik a magyar állam azon joga is, melynél fogva „új érsekségeket s püspökségeket állíthat fel, s a fennállókat megfoszthatja;“ mely jogot a magyar királyok I. István óta gyakoroltak a legújabb korig, melyben Mária Terézia maga nyolc új püspökséget állított fel, míg Ferenc az egri püspökséget feloszlatva abból az egri érsekséget s kassai és szathmári püspökséget alkotta. A valódi szabadság tekintetei itt is azt követelik, hogy valamely új egyházmegye alakítása vagy réginek feloszlatása csak a hívek, még pedig csak azok-

nak határozatától függjön, kik az ily egyházme-
gyéhez tartoznak, vagy jövőben tartoznának.

Ha a „szabad egyház a szabad államban“
féle elvet komolyan vesszük, ha az egyházat oly
módon akarjuk az államtól elválasztani, hogy az
necsak a világi hatalommal szemben, hanem
saját körén belül is szabaddá tétessék, akkor
nincs más választásunk, mint *az állam kineve-
zési jogát a nép választási joga által helyettesí-
teni, s az egyházmegegyék felosztását a hívek aka-
ratától tenni függővé.*

Csak ez úton akadályozható meg, hogy az
államtól függetlenné tett egyház ne legyen el-
lenséges státus a státusban; csak ezáltal szünhe-
tik meg haszonnal a kormánynak ezen anomál
joga az egyedül jogosult tényezőnek, a kath.
népnek javára. S én ezt oly fontosnak tartom,
miszerint meg vagyok győződve, hogy a tör-
vényhozás csak úgy mondhat le ezen jogokról a
szabadság veszélyeztetése nélkül, ha e lemon-
dásnak *feltételül* szabja, hogy e jogoknak telje-
sen a hívőkre kelljen átmenniök.

A *szerzetes rendek* sorsa Magyarországon
kezdet óta az államnak, mint a kath. egyház fő-

kegyurának kezébe volt letéve. Így tanítja ezt a magyar közjog, melynek e tanát a história számos példái bizonyítják. E szerint az államot illeti a szerzetes rendek „behozatala, eltörlése, korlátozása, helyreállítása,“ vagyis a korlátlan rendelkezési jog a szerzetek létele felett. Ebből ered az állam joga a szerzetek alapszabályait megvizsgálni, tapasztalt visszaéléseket kiírtani, a szerzetesi fogadalom letételére szükséges életkort meghatározni, valamint a szerzeteknek külföldön lakó főnökeikkel az összeköttetést korlátozni, vagy teljesen betiltani. S e részét a kegyúri jognak a király nem maga, hanem az országgyűlés hozzájárulásával gyakorolta, amint ezt azon számos törvénycikkeink bizonyítják, melyek különféle szerzetes rendek befogadását, a befogadás feltételeivel együtt meghatározzák.

Ezen joga a magyar államnak kétségkívül lényeges beavatkozási eszköz volt az egyház ügyeibe; s magától érttetődik, hogy ha az államot és egyházat valóban el akarjuk választani egymástól, az állam ezen beavatkozási jogának is meg kell szünnie.

Alig hiszem, hogy ezen állítás ellen valaki kifogást tehessen. De mint sok egyébben, itt is a miként kérdése a határozó.

Az állam ugyanis lemondhat a szerzetek

feletti rendelkezési jogról egyszerűen az egyház javára, mely esetben e jogot a pápa s a főpapság fogná magához ragadni. Az ily lemondás azonban, mint már a püspökkinevezésnél említém, csak oktan merénylet volna az ország érdekei ellen.

De, ha ezen módját e jog megszüntetésének nem alkalmazhatjuk észszerűleg, valjon tanácsos-e e tekintetben azon eljárást követnünk, melyet a püspökkinevezési jog megszüntetésénél említék: *tanácsos volna-e a szerzetek feletti rendelkezési jogot a hívőkre ruházni?*

Első pillanatra úgy látszik, mintha a szabadság szempontjából e kérdésre csakis igennel lehetne felelni. De ez tévedés, mert a főpapi hivatalok betöltésénél a kérdés nem az, valjon fenntartassanak-e e hivatalok vagy nem? hanem az, hogy ki által töltsenek be? — s erre csak egy felelet lehet: a nép által. A zárdák tekintetében azonban az első és főkérdés nem ebben, hanem egyszerűen abban áll: valjon fenntartassék-e ezen institúció továbbra is vagy nem? S hogy így áll a kérdés, ezt nem mi, ezt magok a szerzetek okozták, melyeknek egész szervezete és viselt dolgai azon meggyőződésre juttatták az emberiség jobb részét, hogy ez institúciót, mely pusztán visszaéléseket szülhet, végre fel kell áldozni a társadalom és közerkölcsiség érdekeinek.

Ha a sors megéretné velünk a szégyen azon napját, melyen egy szabad nemzet, midőn e kérdésben határozni van hivatva, önként a szerzetesi intézmény fenntartására szavazna: akkor, igenis nem volna más hátra, mint e szerzetek sorsát a jövőben a katolikus lakosság képviselőinek kezébe tenni le.

De ma, midőn még e szomorú dicsőségre nincs kilátásunk, midőn csak oly szerzetekkel állunk szemben, melyek vagy a középkor setét barbarismusának, vagy a kard és pásztorbot szövetkezett absolutismusának köszönik lételüket, midőn oly szerzeteket, melyeket egy szabad nép szabad elhatározása teremtett vagy szentesített, még nem ismerünk: ma az első kérdés, melyet megoldanunk kell, a *szerzetek eltörlésének kérdése*.

Van-e erre joga a magyar törvényhozásnak?

Aki hazánk közjogát ismeri, s fogalommal bír az állam lételének alapfeltételeiről, el fogja ismerni, hogy van. S a magyar törvényhozásnak e jogosultsága kettős forrásból fakad, egyrészt a pozitív jogból, másrészt az állam természetes jogából.

A pozitív jogból, mert, mint fentebb láttuk, a magyar állam fejének századok óta joga volt szerzeteket felállítani vagy eltörlöni; mely jogot

számos törvénycikk hirdet, s az egyház százados elismerése szentesít.

Fakad másodszor az állam azon természetes jogából, melyet a római világ nagy történetírója, Gibbon, a következő szavakkal fejez ki: „Minden társaságnak kétségbevonhatlan joga van a maga kebeléből kizárni, s az általa nyújtott előnyöktől elútni mindazokat, kik a társaságnak közmegegyezéssel megállapított szabályait elvetik vagy megsértik.“

S ez állítás, ha illik valamely osztályára mai társadalmunknak, illik a szerzetesekre.

Nem akarom a szerzetesi intézmény káros voltát azon számtalan példával bizonyítani, melyek azt a nép nagy tömegénél megérdemelt gyűlölet tárgyává tették. Nem akarok a szerzetesi bűnök áldozatainak végtelen lajstromára hivatkozni, nem akarom az érzés motivumait használni egy politikai kérdés vitatásában.

Maga a nyugodt ész megadja a szükséges feleletet.

Melyek a mai társadalomnak közmegegyezéssel megállapított szabályai? vagy, világosabban kifejezve, melyek a 19. században a szabad állami élet elmellőzhetlen előfeltételei?

Első az *egyéni szabadság*, vagyis az egyénnek azon joga, miszerint az állam közérdekében

keletkezett törvények tiszteletlen tartása mellett, mások jogainak sértése nélkül, csupán saját akaratára által vezéreltesse magát tetteiben. Az egyéni szabadság alapja a szabadság minden más alakjának, alapja minden polgári és politikai szabadságnak; s miután ma a szabadságot minden helyes állami élet mellőzhetlen alapfeltételének tekintjük: *a szabadság egyik alapköve a mai társadalom lételének.* S a szabadság ez elvét gyökerében megtámadja, nyíltan megtagadja, saját kebelében kiírtja a szerzetesi intézmény, midőn tagjaira a *feltétlen engedelmesség* fogadalmát róva, megfosztja őket az emberi méltóság forrásától, az egyéni önállóságtól, s a szabadnak született férfiakat a feltétlen rabszolgaság gyalázatába dönti.

A társadalom virágzásának, sőt maradandó fennállásának második előfeltétele az *egyéni tulajdon*. A történelem számos példái bizonyítják, hogy a haladás a műveltségben, szabadságban s hatalomban, csak a biztosított tulajdon alapján lehetséges. Egyéni tulajdon nélkül nincs szabadság, mert nincs függetlenség és politikai bátorság, nincs haladás, mert nincs ösztön a tevékenységre, nincs hatalom, mert az oly állam, melynek polgárai a szolgaság és tétlenség kettős átkában senyvednek, nélkülözi a hatalom reális alapjait. Ma már nincs józan ember a művelt világban,

ki be nem látná, hogy az emberiség minden jóléte s szabadsága, összes társadalmi létele az egyéni tulajdon és az utánna való törekvés nélkül szétmállanék. És a szerzetesi intézmény a társadalmi élet ezen alapjának is írtóháborút izen, midőn a szegénység fogadalmát téteti le tagjaival, midőn lehetlenné teszi rájuk nézve az egyéni tulajdon szerzését. Igaz ugyan, hogy e „szegénység“ csak a fogadalom szavaiban él, s hogy a valóságban még a kolduló szerzetek is kevés kivétellel bőségben úsznak, de ez újabb visszaélés az eredeti visszaélést nem orvosolhatja. Mert kincseket gyűjtöttek a szerzetek, s tagjaik gond nélkül élnek, de azért az egyéni tulajdon, s melyet ez előidéző: a *munkaosztón* fel nem található a szerzetekben. Minden zárda egy-egy communistikus állam, melynek a társadalomra nézve elveszett tagjait a külvilág tartja el. Ennél fogva a szerzetek nagy vagyona megszüli a gazdagság minden rossz következményeit, anélkül, hogy a biztos tulajdon jó eredményeit felmutathatná.

Minden állami és társadalmi létnek az egyéni tulajdonéhoz hasonló fontosságú alapja a *család*. Rontsátok meg a családi élet tisztaságát, lazítsátok meg a családi kötelekeket valamely államban, és nem lesz hatalom a világon, mely ama társa-

dalmat összetartsa. A család első foka a társasulás azon rendszerének, melynek szüksége az emberi természetbe van oltva, a családi élet első, egyetlen valódi alapja a társadalmi létnek. És a szerzetesi intézmény a társadalom ezen alapját is elveti, midőn tagjait örök szüzességre kötelezi. Igaz ugyan, hogy e kötelezettségnek sem akadunk nyomaira a tényleges életben, de azért a szerzetesi bűnök e téren sem teszik jóvá azon bünt, melyet az institúció a társadalom ellen elkövet. Mert e fogadalom által az intézmény, tagjainak örök szüzességét ugyan el nem éri, de eléri azt, hogy a maga kebelén belül lehetlenné teszi a családi életet, az emberi és polgári erényeknek e fő forrását.

A szabad, emberhez méltó társadalmi létnek tehát három cardinális előfeltétele: a *szabadság, tulajdon és a család*. S ennél fogva a társadalomnak joga van kizárni magából mindazon elemeket, illetőleg területén eltörölni azon intézményeket, melyek lételének e fel nem áldozható alapjaival örök ellentétben állnak; joga van eltörölni a szerzetet, mely, midőn tagjait rabszolgákká, ingyenélökké és kicsapongókká teszi, megtámadja a mai társadalom alapfeltételeit.

Kétségtelen joga van azért a szerzetek eltörlésére, illetőleg betiltására minden államnak.

S e jog annyival kétségbevonhatlanabb Magyarországra nézve, mert itt az állam fejei azt századok óta, közelismeréssel, törvény erejénél fogva gyakorolták is, midőn eltörölve egyes szerzeteket, azoknak javait iskolai vagy más humanitárius célokra fordíták.

E kérdésnek egyetlen helyes megoldása tehát csak az lehet, hogy a *törvényhozás törölje el a szerzeteket*, és intézkedjék javaikról úgy, hogy azok a köznevelődés előmozdítására fordíttassanak.

Mondjon le a magyar állam a szerzetek feletti jogáról, de úgy, hogy e jog objektumát törölje el. S ezen intézkedésnek okvetlenül *meg kell előznie a kath. autonomia megvalósulását*, mert minden újabb, behatóbb rendezés az egyházi ügyek mezején, mely a szerzeteket fenntartaná, oly veszélyeket hozna a szabadságra, melyeket csak az ily rendezés pírító szégyene múlta felül.

A középkor politikai és birtok-viszonyainak mellőzhetlen következménye volt, hogy, midőn a kath. egyház Magyarországon a királyság részéről államegyház alakjában meghonosított,

terjedelmes *jarakkal* kellett elláttatnia. István első politikai rendlé tette az egyház főpapságát, s így azt e korban, melyben a hatalom és befolyás egyetlen alapja a fekvő birtok, az állam iránti kötelezettségek teljesítésének a privilegiált osztályok részéről egyetlen alakja a hadi szolgálat volt, nagy földbirtokkal kellett felszerelnie; részint azért, hogy az egyház külső tekintélyét fenntarthassa, részint, hogy a honvédelem kötelezettségeinek hűbéresei, s jobbágyai segítségével eleget tehessen. A kath. papság ekként a keresztyénség behozatala óta nagy mennyiségű fekvő javak birtokába jutott, melyek idők folyamában újabb királyi donatiók, szerzések, s egyesek adományai által fokként felszaporodtak, s melyeknek megmaradása a papság kezei közt az elidegenítés tilalma által törvényes intézkedések segítségével biztosított.

A hűbéri állam azonban ez adományozások fejében bizonyos jogokat tartott fenn magának az egyházi vagyon kezelése körül. Nyolc századnak fokozatos fejlődésében, ma az államnak e jogai a következőkben állanak:

1. Az államnak joga van egyházi javadalmakat alapítani.
2. Az állam újonnan felállított püspöksé-

gek, érsekségek dotációjára a már fennállók javainak egy részét lefoglalhatja.

3. Eltörölt egyházi javadalmak jószágait más ájtatos vagy oktatási célokra fordíthatja.

4. Az állam felügyel, hogy az alapítványok az alapítók intencióinak megfelelőleg kezeltesse.

5. Az állam gondoskodik az egyházi javadalmak fennmaradásáról; melyeknek érdekében a pazar vagy hanyag javadalmas birtokait zár alá veheti.

6. Az állam húzza a megürült főpapi javadalmak jövedelmeit újabbi betöltésökig.

7. Az állam örököl a végrendelet nélkül elhalt papok után. Tőle függ egyes papoknak még életökben végrendelezési jogot adni. Akik ilyet nem kapnak, azokra ma a Kollonics-féle egység áll, melynek értelmében, ha a pap hagyatékának $\frac{1}{3}$ -át egyházi célokra hagyja, másik harmadáról szabadon rendelkezhetik, míg a harmadik harmadrész az államot illeti.

8. Egyházi javak az állam engedélye nélkül adóssággal nem terhelhetők.

Ezek azon jogok, melyek vagyoni tekintetben az államot hazánkban az egyház felett századok óta megilletik.

Alig hiszem, hogy valaki, ki az állam és egyház elválasztását komolyan akarja, ezt az állam

ezen jogainak fenntartása mellett lehetőnek tartsa. Mint a magán, úgy a politikai életben a politikai, az erkölcsi függetlenségnek, ha nem is egyetlen, de legfőbb és egyedül biztos alapja az anyagi függetlenség; s én nem tudom elképzelni, mikép lehetne a katolikus egyház valóban önálló és független, ha vagyoni tekintetben az állam ily mérvű gyámságának van alávetve. A kath. egyház autonomiájának tehát egyik leglényegesebb kel- léke s előfeltétele: az egyház anyagi függet- lensége.

E kérdés azonban, mely a papíron oly egy- szerűnek látszik, s theoriában oly plausibilisnek tűnik fel, a gyakorlat terén bonyolulttá lesz, amint elénk ötlék a kérdés: mily módon szűnjenek meg az állam ezen jogai?

Az exclusív papi érdek, mely a haza és nem- zet javát semmibe sem véve, csak saját erszényét szolgálja, igen egyszerűen azt fogja rá felelni: mondjon le az állam e jogairól, s ruházza azt reánk.

De mi nemcsak katolikusok, hanem polgá- rok is vagyunk, kik egy vallásfelekezet érdekei- nek az ország közérdekét fel nem áldozhatjuk. Mi nem kívánhatjuk, hogy az állam — tehát min- den felekezetek összesége, — egy felekezet ja- vára viszontszolgálatok nélkül ily fontos jogokról

lemondjon; sőt mint honpolgároknak, kötelességünk volna minden ily kísérlet ellen protestálni.

Röviden akarom tehát elmondani, miként lehetne e kérdést nézetem szerint az egyház jövő függetlenségének megóvása mellett oly módon megoldani, hogy úgy az állam, mint az egyház érdekei tekintetbe vétessenek.

Mindenekelőtt, kiindulási pontunk precizozása végett constatiroznunk kell az *állam jogát az egyházi javak saecularisációjára*. Volt alkalmam e kérdést már máskor is fejtegetni *), s miután nézeteim azóta e tekintetben nem változtak, legyen szabad ugyanazon dolognak más szavakkal ismétlése helyett a róla mondottakat egyszerűen ideírnom.

„A tulajdon szent, azaz: mást igaz birtokában háborgatnunk nem szabad. Ha az egyház egy ember volna, ha az egyházi vagyon az egyes papok személyes vagyona volna, akkor annak elvétele körülbelül egy volna a rablással. De az egyház nem egy ember, s az egyházi vagyon nem tulajdona az egyes papoknak: ezek csak a haszonélvezeti jogot bírják felette, a vagyont fen kell tartaniok, arról nem rendelkezhetnek, s az haláluk után ismét az egyházra száll mindaddig, míg az mást nem helyez a javadalom élvezetébe. Az

*) *Az egyházreformról*. XXIII. fejezet Harmadik kiadás.

egyházi vagyont az egyház bírja, mint intézmény, mint testület.

Ha erre azt mondja a papság, hogy a testületek vagyona ép oly tiszteletet követel, mint az egyéneké, akkor igaza van. Igaza van, ha magán testületekről, magán intézetekről van szó, vagy közintézetekről, közjogi testületekről, szemben valamely idegen hatalommal, vagy az egyes polgárokkal. Csak az a baj, hogy az egyház ezen kathégoriák egyikébe sem tartozik.

Mi magántársulattá akarjuk tenni az egyházat, de most még nem az. A római egyház nálunk még most közjogi testület, államintézmény. Az egyházvagyon ennek folytán közjogi jellemű. A főtulajdonjog az egyházvagyon felett tehát ma is az államé. S így, ha az állam elveszi az egyháztól fekvő vagyont, nem követ el rajta rablást, csak azt cselekszi, hogy azon államvagyont, melyet eddig az egyháznak engedett haszonélvezettül, visszaveszi tőle, s más módon hasznosítja. Az egyházvagyon nem más, mint közvetett államvagyon. Ha azon egyház, melynek az állam e javakat adta, magán testület volna, az államnak nem állna jogában ama javakat tőle visszavenni. De miután az egyház nálunk államintézmény, s az államintézmények feletti rendelkezési jogot az alkotmányos államhatalomtól elvitatni nem le-

het, következik, hogy az állam teljes joggal saecularisálhatja az egyházi javakat.“

A kath. egyházvagyon tehát nem annyira magánjogi, mint inkább *közjogi* természetű, s mint ilyen, nem eshetik a magán tulajdon sértetlenségéről szóló elvek alá. Erre célozhatott maga *Deák Ferencz*, midőn 1848. aug. 9-kén a képviselőházban kimondá: „Ne hasonlítsa senki ezekhez (más felekezetek javaihoz a katolikus alapítványokat, miután ezeknek nem csekély része a státus javaiból adatott már ki István által azon jószágokból, melyeket a státus szükségei fedezésére rendeltek eleink akkor, midőn a jószágokat felosztották.“ E javak tehát sem a közösleges magán tulajdonnal, sem más felekezetek javaival nem ugyanazon természetűek.

Ha egyenjogúakká akarjuk tenni az egyházakat, — mit törvényhozásunk elvben már kimondott, nem lehet, hogy az állam a sok közül egy egyházat ezentúl is ily nagy terjedelmű államjavak jövedelmével lásson el; ha meg akarjuk szüntetni az államegyház intézményét, akkor véget kell vetnünk a kölcsönös kedvezmények és concessiók azon rendszerének, mely ez intézményből fakadt, s fennállásától elmaradhatlan volt. S ha ez ellenében istenre és a vallásra hivatkoznak az ultramontánok, a jeles *Vattel* (Le droit de

gens) szavaival felelhetünk nekik: „Loin que l'exemption appartienne aux biens d'église parcequ'ils sont consacrés à Dieu, c'est au contraire par cette raison même qu'ils doivent être pris les premiers pour le salut de l'état; car il n'y a rien de plus agréable au Père commun des hommes, que de garantir une nation de sa ruine. Dieu n'ayant besoin de rien, lui consacrer des biens, c'est les destiner à des usages, qui lui soient agréables. De plus, les biens de l'église de l'aveu du clergé lui-même sont en grand partie destinés aux pauvres. Quand l'état est dans le besoin, il est sans doute le premier pauvre, et le plus digne de secours.“

Bár mennyire meg legyünk azonban győződve az állam jogáról az egyházjavarok teljes saecularisációjára, midőn nem theoretikus értekezések írásáról, hanem reformok gyakorlati megvalósításáról van szó, nem ignorálhatjuk a létező viszonyokat. S ezeket tekintve azon szomorú valóságra ébredünk, miszerint Magyarországon egyrészt a papi befolyás még sokkal erősebb, másrészt az előítéletek még a művelt osztályoknál is sokkal nagyobbak, semhogy az államnak e kétségtelen joga egész terjedelmében nagy megrázkódások nélkül érvényesíthető volna.

A jog kétségbevonhatlan igazsága, mint sok

egyébben a politika terén, úgy e kérdésben sem elegendő. Meg kell alkudnunk a körülményekkel.

S ezen megalkuvás a következő módon mehetne végbe.

Azon javak, melyek ma a papság kezelése alatt állnak, a szervezetek javain kívül, eredetükre nézve feloszthatók:

1) olyanokra, melyeket az állam adott az egyháznak,

2) olyanokra, melyeket magánosok adtak a papság kezébe, a tanügy előmozdítására, betegek ápolására, szegények segélyezésére,

3) olyanokra, melyeket magánosok adtak az egyháznak tisztán vallásos célokra,

4) olyanokra, melyek az egyház által vétel útján szereztek.

A mi ezek közül az *első* kategoria alá esőket illeti, ezekre ép úgy, mint a szervezetek javaira, melyekről fentebb már szóltam, a saecularisáció jogát teljes mértékben alkalmazni kellene. Mindazon okok, melyeket fentebb a saecularisáció mellett általában felhoztam, még erősebben szólnak ezen javak világiasítása mellett. Ehez járul a magyar állam pozitív joga: egyházi javadalmakat iskolai célokra fordíthatni; ehhez járul a törvényes praxis, mely számos példáját mutatja fel annak, miszerint egyházjavak csakugyan fordítottak is tanügyi

célokra. Az állannak ugyan joga van e javakat bármily nemű szükségletei fedezésére fordítani, de körülményeink közt tanácsos volna törvény által kimondatni, miszerint mindezen saecularizálendő egyházi javak, az eltörlendő szerzetek javaival együtt, — a tanügy, még pedig a nemfelekezeti oktatás céljaira fordíttassanak.

A *második* pont alatt említett javak feletti rendelkezés megállapítása előtt az *alapítványi jog* természete iránt kell tisztába jönnünk. Ugyanazon helyzetben levén mint fentebb, újabb bizonyítás helyett idejegyezhetem egy régibb könyvem szavait: „Korlátlan, örök érvényű alapítványi jogát az állam senkinek el nem ismerheti. Igaz, hogy sajátjáról rendelkezik az alapítvány-tevő, de az is igaz, hogy tulajdona csak addig az övé, míg életben van. Hogy ezen elvitázhatlan helyességű jogelvet az államokban nem szokás végconsequentíáig valósítani, hogy, a mi ebből folynék, az egyesnek végrendelkezési joga, melylyel az iránt intézkedik, mi történjék vagyonával holta után, el nem töröltetik, ennek meg vannak helyes okai. De valamint ez okok folytán nem volna célszerű valakitől a végrendelkezési jogot teljesen megtagadni, úgy nem lehet azt a végteleenbe kiterjeszteni sem; s azért minden törvényhozás korlátok közé szorítja az egyén végrendel-

kezési jogát. — Ezáltal minden állam törvényhozása elismeri azon jogelvet, miszerint *senki még saját tulajdonáról sem rendelkezhetik halála után a végtelenbe.*

E jogelv alkalmazandó nemcsak azon egyházjavakra, melyek végrendelet, hanem azokra is, melyek alapítvány által jutottak az egyház birtokába. Mert az ellenkező, azaz az örök érvényű alapítványi jog elismerése annyi volna, mint a holtak kedvéért az élők jogait megcsorbítani. Ez annyi volna, mint a jelen, élő nemzedékeket már elholt nemzedékek uralma alá vetni, annyi volna, mint az emberi intézkedést többre bec sülni magánál az embernél!

S ha áll ez végrendeleteknél, magán, physikai személyek javára tett rendelkezéseknél, még inkább áll az egyházra nézve. Amit egyes ember más embernek, vagy magán testületnek hagyományoz, vagy ajándékoz, az ezt magánjogilag megilleti. De amit az egyháznak adott bármily alakban, azt egy államintézetnek adta. S az államintézet javainak főtulajdonosa az állam. A főtulajdonos pedig jogosan rendelkezhetik tulajdonáról.

De, még ha az örök érvényű alapítványi jogot elismernők is, a consequentia ugyanaz maradna. Mert alapítványoknál az alapító intentiói

az irányadók. S nagy kérdés, hogy amit valaki századok előtt, a középkor setétében, álnok papok csábításai folytán, vagy félelemből a pokoltól, melylyel fenyegettetett, az egyháznak adott, — valjon adná-e neki most is?

Azelőtt, míg az egyház monopolizálta a népoktatást, adott neki sok ember ajándékot, alapítványt a népoktatás előmozdítására. Mindez nem a papságnak, hanem a tanügynek adatott. Ha most a tanügyet kivesszük az egyház kezéből: tarthat-e ez jogot azon vagyonra, melyet a tanügy terheinek könnyebb elviselhetésére kapott?

Azelőtt az egyházat tekinték a humanitás feladatainak képviselőjéül. Sok ember csak azért adott valamit az egyháznak, hogy általa a szegényeken segítsen. Mindezt nem a papságnak, hanem a betegeknek, a szegényeknek adta. Ha most azt látjuk, hogy a humanitás, a jótékonyosság minden terén az egyház igen keveset lendít az államhatalom s a magánosok működése mellett, sőt hogy e feladatokat mindinkább elhanyagolja, — tarthat-e igényt azon vagyonra, melyet ama feltételek betölthetése végett kapott?

Az egyház nem tagadhatja, hogy az egyesek nem a papság egyénei iránti rokonszenvből, — mert akkor nem az egyháznak, hanem egyes pa-

poknak adtak volna ajándékokat, — hanem azért adtak az egyháznak különféle alakban világi javakat, hogy ezáltal a szegények felsegélését, betegek ápolását, a nép tanítását előmozdítsák. Az egyház monopolizálta mindezt, s mint ilyennek, adózott neki önkényt az emberiség. De amit adott, *közcélra* adta.

E közcél akkor, midőn az alapítványok legnagyobb része tétetett, leginkább az egyház közbenjöttével volt előmozdítható. Hogy ez most nincs így, mutatja a tapasztalás. Ha valaki mai világban bármily módon jót akar cselekedni, ha betegek, szegények felsegélésére, népoktatás előmozdítására adakozni akar, vagy az államot bizza meg adománya kezelésével, vagy az egyleti térre lép, s ott másokkal társulva teljesíti a humanitás nemes feladatát. Csallhatatlan jele ez annak, miszerint az egyház megszűnt korunkban azon érdekek képviselője lenni, mely érdekek előmozdítására kapta hajdan a legtöbb adományt és alapítványt.

E feladatokat az egyház nem teljesíti többé, nem tarthat tehát igényt az azok fejében nyert javakra; s az állam csak az alapítványtevők intencióját követi, ha e javakat elvéve az egyháztól, a társadalom humanitárius feladatainak betöltésére fordítja.“

Nem ellenkezik ez eljárás a tulajdonról vallott elveinkkel. S ez állítás támogatására legyen szabad néhány sort idéznem Franciaország egyik legnagyobb mai írójának jeles munkájából. Aki *Laboulaye* Eduardnak „Egyesült államok történetét“ ismeri, nem kételkedhetik benne, miszerint *Laboulaye* a valódi tulajdon egyik legbuzgóbb védője; s azon ragyogó argumentációk után, melyekkel az író ugyanezen munkájában védi a tulajdon szentségét, kétszeres fontosságot fog szavainak tulajdonítani, midőn olvassa: „les contrats, que la loi est tenue de respecter sont ceux d'homme à homme, et non pas les engagements par lesquels la génération présente pourrait asservir et gêner la génération à venir. Qu'il s'agisse de fondations pieuses, de mainmortes, de substitution ou de services fonciers calculés dans un intérêt de famille, il est évident que la société ne peut être engagée à perpétuité par l'individu; elle aura toujours le droit, moyennant juste indemnité, de dénouer un lien qui l'étouffe. Autrement il faudrait soutenir qu'un individu est plus puissant que la société, et peut lui imposer sa volonté longtemps après qu'il n'existe plus. La terre appartient aux vivants, comme l'a démontré Turgot, et il est évident que des charges qui gênent la propriété, ou qui assujet-

tissent inutilement le propriétaire, sont du ressort des lois, nonobstant toute stipulation particulière. (Histoire des États-Unies. I. 287. l.)

Ehez járul, hogy a magyar államnak pozitív történelmi joga van, melyet századok elismert gyakorlata szentesít, felügyelni arra, hogy az alapítványok az alapítók intencióihoz képest kezeltesse. Már pedig azon alapítók intenciójának, kik tanügyi, betegápolási, szegény-segélyezési célokra tettek alapítványokat, sokkal jobban megfelelünk ma úgy, ha e fundációkat az állam kezelése alá adjuk, mintsem, ha azokat a papság önző sáfárlkodása alatt hagyjuk.

Miután tehát egyrészt örökérvényű alapítványi jogát senkinek el nem ismerhetjük, miután tagadhatatlan az, hogy a tanügy és a humanitás érdekei ma már sokkal jobban előmozdíthatók az állam, mintsem az egyház által, el kell ismernünk, hogy az állam nemcsak kétségbevonhatlan jogot gyakorol, hanem kötelességet is teljesít, midőn az említett magán alapítványokat kivesszi a papság kezéből.

Ezeket tehát, valamint az első pont alatt említett javakat, egyszerűen kivéve az egyház hatósága alól, az államnak a maga kezébe véve, a tan- és szegényügyi támogatására kellene fordítania.

Minden egyéb javait az egyháznak azonban, vagyis mindazt, amire az egyház teljes tulajdonjogot szerzett magának, meg kellene hagyni az egyház kezében. De miután a magyar katholicismusnak, mely mindeddig a korlátlan papuralom alá vetve, gátolva volt szabad fejlődésében, még külsőlegyre van szüksége, hogy saját papságának teljhatalma alól magát emancipálhassa, — miután továbbá az államnak kötelessége polgárainak szabadságát minden támadás ellen megvédeni: szükséges, hogy a törvényhozás, midőn az egyházi vagyon felett az említett módon rendelkezik, egyszersmind feltételül szabja, hogy ezenkívül az *egyház minden javai*, kivéve a papság ellenőrzetlen kezéből, a tágabb értelemben vett egyháznak, vagyis a *hívek egyetemének adassanak át*.

A vagyon-kérdés ilyenemű rendezése által elég tétetnék a jogegyenlőség elvének, melylyel ellenkezik az, hogy egy egyház az állam, tehát minden felekezetű polgárok rovására anyagi javakat élvezzen, — előmozdítottatnának a tanügy és humanitás érdekei, melyek a papság által oly mostoha ápolásban részesülnek, — s az által, hogy az egyház vagyona a hívek kezelése alá utasítatnék, az önkormányzat elve az egyház kebelén belül hatalmas biztosítékot nyerne.

A magyar állam századok óta gyakorolja a *királyi tetszcény jogát*, melynél fogva az országban semmiféle pápai rendelet királyi engedelem nélkül ki nem hirdettethetik, melynél fogva a római székkal való közlekedést az állam korlátozza, megvizsgálván a püspököknek a pápa kezébe leteendő esküjét, valjon nem ellenkezik-e az a honpolgár kötelességeivel, a szerzetes rendeket pedig külföldi főnököktől való függésök alól felmentvén. Corpus Jurisunkban szigorú büntetéseket, több helytt halálbüntetést is látnunk e királyi jog megsértőire szabotni, mely, habár eltöröltetett is az osztrák concordátum által, Magyarországon, mely e concordátumot érvényesnek el nem ismerheti, máig fennáll.

E jog keletkezése önkényt folyt a hűbéri állam természetéből, mely végelemzésben nem volt egyéb, mint az anarchia által mérsékelt absolutismus. Az absolutismusnak, támaszkodjék bár a nyers erő túlnyomóságára, minden téren egyik fő jellemvonása a bizalmatlanság, az aggodalom. Ez vezeti azon kormányokat, melyek nem a szabadság elvén alapulnak, a praeventiv rendszabályok rendszerére. E rendszer nyilatkozott a

sajtó terén a censurában, az egyházi viszonyok mezején a királyi tetszvény jogában.

Más ügyekben az európai szabadelvű közvélemény már rég felismerte az ily praeventiv rendszabályok ferde, szabadságellenes természetét. Sokáig tartott azonban, míg a kir. tetszvény jogában ugyanezen észleletre jutott, mert e praeventiv rendszabály épen egy oly institutió visszaélései ellen volt irányozva, mely éles ellentétben állt minden szabadabb törekvéssel. S így nem csodálhatjuk, hogy azon korban, mely a gallikán egyházban vagy Febronius tanaiban az állam szabadságát látta, a kir. tetszvényi jog védelme a szabadelvű pártok programjának egyik pontját képezé.

Ma már túl vagyunk e koron, melyben a szabadság eszméi még a forrás, a vajudás időszakát éltek. Ma átlátjuk, hogy valóban szabad államnak, melynek kormánya a szabadság elvén alapul, s a nép bizalmára támaszkodik, rendes körülmények közt nincs szüksége ily praeventiv rendszabályokra, melyeknek az absolutismus folytonos aggodalmai adtak életet.

A szabad állam a repressio rendszerét követi. Teheti, mert erőt ad neki azon, mindenki-vel közös öntudat, hogy a szabadság a törvények uralmában áll. Teheti, mert a törvénszegő meg-

büntetésében a nép nem többé politikai vértanúságot lát, mint az absolutismusban, hanem látja a törvénynek uralmát, más szóval: a szabadságot. És valamint eltöröltük a praeventiv rendszabályokat a sajtó terén, valamint a sajtót, az általa elkövetett büntettek utólagos megtorlásának fenntartása mellett teljesen szabaddá tettük, úgy meg vagyok győződve, hogy fel kell szabadítanunk az egyházat is a praeventio ezen rendszere alól.

Igaz ugyan, hogy egy nagy ok szól a kath. egyháznak ilyenmü teljes felszabadítása ellen, s én távol vagyok attól, hogy ez indok fontosságát kétségbevonjam. S ez azon körülményben áll, hogy a kath. egyház egy idegen, az állam, s főkép a szabad állam iránt ellenséges főhatalomnak, a római pápának fennhatóságát elismeri; minélfogva a kir. tetszvény jogáról lemondani annyi volna, mint hazánk területén szabad kezét engedni egy, vele ellenséges hatalomnak.

S ha a magyar kath. egyház szervezete nem változnék, ha az mai gazdagságát s politikai állását megtartaná, akkor még kérdésbe lehetne vonni az állam tetszvényi jogáról való lemondásának tanácsosságát. De, ha egyszer a főpapságtól a ma kezében lévő államjavak, a hatalom e termékeny eszközei, kivétettek, ha a főpapság

privilegiunai megszűntek, szóval, ha az állam-egyház intézménye eltöröltetvén, az egyház magántársulattá lett, akkor, meggyőződésem szerint, a magyar állam veszély nélkül lemondhat a királyi tetszvény jogáról.

Igen természetes, hogy a praeventiv rendszabályt ez esetben *repressiv* eljárással kellene pótolni, s törvény által büntetést szabni mindazon papi visszaélésekre, melyeknek elejét venni volt eddig célja a kir. tetszvény jogának. Törvénynek kellene megtiltani, minden az állam törvényeivel ellenkező egyházi rendeletek kihirdetését s végrehajtását, törvénynek kellene meghatározni a papi visszaélések eseteit s büntetéseit; ép úgy a vallás, mint az állam érdekében, mert ép oly ártalmára válik a vallásnak mint az államnak, például azon naponként divatosabbá lévő visszaélés, melyet a papság elkövet, midőn papi befolyását, az egyházi szószéket, sőt még a gyónatószéket is szabadság és államellenes agitációkra használja.

Meg kell említenünk e helyen még a magyar állam jogát az egyházi ünnepnapok leszálítására, illetőleg szabályozására, melyet királyaink Kálmántól fogva Mária Tereziáig s azon innen is, gyakoroltak. Oly értelemben, miszerint az államnak szabadságában álljon valamely fele-

kezetet némely ünnepnapjai tartásától eltiltani, vagy azoknak máskor való megülésére kényszeríteni, az állam ezen jogának is meg kell szünnie, ha teljes vallásszabadságot akarunk. S miután e jog tényleg nemcsak az ünnepek kevesbítésének szabadságát jelenti, hanem magában foglalja mindeddig a kényszert is az állam által elismert ünnepek megtartására, meg kell vele együtt e kényszernek is szünnie. Az államnak ne legyen többé köze az ünnepekhez, de miután az ünnepek megülése vallásos cselekmény, s miután vallási tekintetben az államnak kötelessége minden egyes polgárának teljes szabadságát megóvni: az ünnepek meg vagy nem tartását minden egyes embernek szabad választására kell bíznia. A magán társulattá lett egyház aztán szabályozhatja az ünnepeket, de rendelkezései kényszerítő erővel senkire nézve nem bírhatnak, ki magát azoknak önkényt alá nem veti. Az állam ezen joga tehát menjen át az alkotmányosan szervezendő egyházra, de az állam kényszerítő hatalma nélkül, mert vallási tekintetben kényszert gyakorolni senkire sem szabad.

Mindezen felsőbbbségi jogok, melyeket a magyar állam máig gyakorol a kath. egyház felett,

csak azon *privilegiált helyzetnek* méltányos viszonzását képezik, melyet az egyház a törvény rendeleteinél fogva, máig élvez. Az államvallás intézménye ugyanis egyrészt az állam felsorolt beavatkozási jogaiban, másrészt az egyháznak az állam ügyeibe való beavatkozási jogában áll. Ha tehát ez intézményt meg akarjuk szüntetni, az egyház minden privilégiumainak el kell törölnöketniök.

Gyakran hivatkoznak nálunk az 1848. XX. törvénycikkre, annak bebizonyítása végett, hogy Magyarországon, legalább a bevett felekezetek közt, teljes jogegyenlőség uralkodik, — sőt a kath. papság e törvénycikk által még arra is feljogosítva látja magát, hogy harcot izenjen miatta az államnak. Pedig a valóságban ennél ártatlanabb törvény nem létezik a magyar törvénykönyvben. Azon nagy elv, mely e törvényben félig kimondatik, még e tökéletlen alakban is, idegenen a gyakorlati élettől, csak törvénygyűjteményünk lapjain pompázik. Beteljesült rajta is ama régi jogelv, mely szerint „per generalia specialibus non derogatur.“ A törvény, bár aggodalmasan megszabott korlátok közt, kimondja elvben a jogegyenlőséget, de tényleg fennhagyja a privilégiumokat. A XX. törvénycikk nem foglal magában tényleges intézkedést, csak az ak-

kori törvényhozás intencióit fejezi ki. E szándék pedig a valóságban *pium desiderium* most is, mint akkor; a római egyház jogi helyzete tényleg az ma, mi 1847-ben volt. *Uralkodó egyház* az ma is, és vallása *államvallás* ma is. A magyar alkotmányt tényleg ma is a *katholicismus*-nak azon igazságtalan *protegálása* jellemzi, mely jellemzé évtizedek előtt, s melyről megcáfolhatlan igazsággal mondja b. *Eötvös József*: „Midőn a keresztyénség természetes állását félreismerve, lényegét formákban s nem a tanban keresi, ha magát *státus-vallásul* tekinti, és támaszát nem a nép meggyőződésében, hanem az államhatalomban keresi, midőn a pogánysághoz hasonló helyzetbe alacsonyítja le magát: a keresztyénséget csak akkor fenyegetheti veszély.” (A XIX. száz. uralk. eszméi. I. k. 460. l.)

A vallás érdekében cselekszik tehát minden állam törvényhozása, ha az államvallást megszünteti, mert az egyház független és szabad csak úgy lehet, ha lemond *privilegiumairól* és *gazdagságáról* s *magántársulattá* lesz.

„Mily botor minden kísérlete az államnak valamely vallás különös védelmezésére! — kiált fel *Buckle*. — Ha illik a népre, nincs támogatásra szüksége; ha nem illik rá, sohsem lesz jó hatással.” Hagyjunk fel tehát végre ezen, a kö-

zépkorban megengedem, a körülmények által igazolt, de ma már a tudomány és a tapasztalat által egyiránt elítélt politikával, szüntessük meg végre az államvallást, s valósítsuk meg a 48-iki törvényhozás szándékát: a teljes vallási jog-egyenlőséget.

A kath. egyház azon privilégiumai, melyeket mint uralkodó államegyház máig élvez, feloszthatók a *vallás* és a *papság* privilégiumaira, — mert a kath. nép nem bír többé előjogokkal az ország más polgárainak rovására.

A vallás előjogai közt első helyen áll a *pragmatica sanctio* azon rendelkezése, mely szerint Magyarországon a *királynak katolikusnak* kell lennie. Erre nézve is csak ismételletem azt, amit már más helyen elmondék. „Ellenkezik e viszony a nemzet méltóságával, mert minden elfogadható, minden józan ok nélkül, koronája bizonyos vallásfelekezettel identifikáltatik. Ellenkezik a király méltóságával, mert ezáltal az „első ember“, a magyar állam souverainitásának kifelé képviselője, a koronás fejedelem megfosztatik az ember azon legszentebb, eredeti, természeti jogától, miszerint meggyőződését követhesse hite választásában, — megfosztatik akkor, midőn nincs az ország területén ember, legyen bármily csekély és nyomorult,

ki e jogával szabadon ne élhetne. Ellenkezik az állam természetével, mely kell, hogy teljesen neutrális legyen a vallások iránt, mert ezáltal a felekezetesség bélyege süttetik reá. Ellenkezik a lelkiismereti szabadsággal, s annak alapjával a vallási jogegyenlőséggel, mert ezáltal a legfőbb hatalom, a trón, bizonyos felekezet monopoliuma alá vettetik.“ (*Az egyházreformról. XVII. fej.*)

Második privilégiuma a római vallásnak az, hogy az állam politikai ünnepeinél annak szer-tartásai használtatnak, azaz, hogy *róm. kath. ál-lami istentisztelet* létezik. „Ez nem más, mint külső jele, kézzel fogható hirdetése az uralkodó vallás-nak. Magában véve csakis a külsőség jelentőségé-vel bír. Azért, ha az egyház elválasztatik az ál-lamtól, ha az egyházak egyenjogúsíttatnak, a catholicismus többé nem létező privilegiált hely-zetének e külső nyilvánulása is kell, hogy meg-szűnjék. Nem fektetek én e külsőségekre külö-nös fontosságot, de, kivált nálunk, hol a nép annyira csügg minden, főleg minden ócska kül-sőségen, hol oly nagy fontosságot tulajdonít min-den, kivált „alkotmányos“ sallangnak, — az ily, a mívelt ember előtt különben jelentéktelen kül-sőségeknek is véget kell vetni. Mert nem mint katolicusok vagy mint protestánsok, hanem mint honpolgárok vagyunk az államnak tagjai; állami

ünnepélyeknél tehát, ha már azt a sok cifra szertartást elkerülni nem tudjuk, e szertartásnak oly természetűnek kell lennie, hogy az állam, s ne az egyház fogalmát állítsa előtérbe. Az állami egyházszerződés ugyanis csak hirdetőtáblája, firmája az uralkodó vallás intézményének. S ha a ház megbukott, be kell venni a firmáját is.“ (*Ugyanott.*) Hozzátehetjük még azok kedvéért, kik nem látják át az állami istentisztelet megszüntetésének szükségét, miszerint ez institutio vagy jelentékeny előjoga a katholicismusnak, vagy nem. Ha igen, úgy bizonyára nem fér meg az egyházak egyenjogúságával azok egyikének ilymértvű privilégiuma; ha nem, úgy épen nem látszik okszerűnek, oly országban, melynek politikai élete a törvények uralmának elvén alapszik, jelentéktelen okokból fenntartani régi szokásokat, melyek a törvény szavainak a gyakorlati életben meghazudtolásukra szolgálnak.

A római *papság privilégiumai* közt első helyen áll: jogosultsága az államvagyon azon tetemes részének haszonélvezésére, mely egyházvagyonnak neveztetik. Ezen előjogról, melynek megszüntetéséről fentebb szólottam, áttérhetünk a papság többi privilégiumaira. Élvez ilyeneket a római papság az államélet minden terén: a *törvényhozóin*, azon, mintegy ötven szavazat által,

melylyel főpapjai a felsőházban bírnak; az *igazságszolgalattatás* mezején a papi bírászkodás intézményében (l. bővebben: *Az egyházreformról*. XVIII. fejj.); — a *közigazgatás* mezején azon kisebb nagyobb privilégiumokban, melyekkel egyes papok bírnak, s melyek közül a főbbek az esztergami, egri érsekek, veszprémi püspök s más papok politikai előjogai.

Mindezek következetes eredményei azon egészségtelen viszonynak, mely állam s egyház közt nálunk máig létezik; mert e privilégiumok által a papság oly befolyást nyer az állam politikai ügyeinek vitelére, minövel más felekezetek papsága nem bír, s mely az egyház helyesen értelmezett fogalmával meg nem egyezik. Az egyház ezáltal fölibe emeltetik az államnak, mert mint státus a státusban, avatkozik hatáskörébe; és valjon lehet-e szabad azon állam, mely ekkép ki van téve az egyház, tehát egy töle idegen organismus befolyásának?

E tekintetben úgy hiszem, a közvélemény hazánkban már jutott annyira, hogy felesleges volna e helytt a papság e privilégiumai megszűnésének szükségét bőven fejtegetnem. S ha azt látjuk, hogy Amerikában semmiféle vallású pap sem hivatalnok, sem képviselő, sem senator nem lehet, hogy a papság Angliában is, melynek ép úgy van állam-

egyháza, mint nekünk, egyenesen ki van zárva az alsóházból, — ezen, a szabadság mezején nálunk szerencsésebb nemzetek eljárása szolgáljon nekünk is intésül: hogy szabadítsuk fel végre az államot a papi osztály ezen illetéktelen beavatkozása alól. S ha ezt teszi a törvényhozás, úgy a szabadság, mint a vallás érdekében cselekszik, mert e privilégiumok a papságot csak elvonják hivatásától; mert valjon mi érdekében van a vallásnak, hogy papjai bírák, főispánok és törvényhozók legyenek? — Szorítsuk le a papságot ezen, feladatával meg nem egyező pályáról, — hadd legyen pap, a szó nemesebb értelmében.

Osszefoglalom röviden az eddig mondottakat. Az egyház és állam elválasztása kérdésének azon részei, melyek a törvényhozás által saját jogkörén belül megoldhatók, sőt melyeknek elintézésére *kizárólag a törvényhozás illetékes*, meggyőződésem szerint a következők:

1. az *egyházvagyon* azon részének saecularizálása, mely az állam által, s annak, mely humanitárius célokra egyesek által adományoztatott az egyháznak;

2. lemondás az állam jogáról az *ünnepnapok* szabályozására, a kath. nép javára; — de azon kényszerítő hatalom nélkül, melyet eddig az állam gyakorolt;

3. megszüntetése azon törvénynek, mely a magyar *király vallását* kötelezőleg meghatározza;

4. az *állami istentisztelet* eltörlése;

5. a papság minden igazságszolgáltatási, közigazgatási és törvényhozói *privilegiumainak* eltörlése;

6. lemondás az állam *tetszéni jogáról*, s megfelelő repressív törvények hozatala.

Ezekhez járul még egy más intézkedés, mely azáltal áll összefüggésben az „állam és egyház“ kérdésével, hogy a szerzetek is élveznek államjavadat, s hogy némely szerzetrendi főnök politikai privilegiumokkal is bír, és ez

7. a szerzetek eltörlése.

Hogy mindezen törvényes intézkedésekre az államnak joga van, hogy csakis az államnak van rá joga, úgy hiszem senki, ki az állam souverainitását elismerni hajlandó, tagadni nem fogja. De a fentebb elmondottakban még más intézkedések javaslata is foglaltatik. Ezek a következők:

1. mondjon le az állam a *főpapkinevezés* jo-

gáról, — azon feltétel alatt, hogy e hivatalok a nép választása által töltsenek be;

2. mondjon le az *egyházmegyék* szervezése, újjáalakítása, megszüntetése jogáról, — azon feltét alatt, hogy az közvetlenül a kath. népre szálljon át;

3. mondjon le az egyháznak ezentúl meghagyandó *javak kezeléséről*, — azon feltétel alatt, hogy azok a nép kezébe menjenek át.

Az ily feltételes lemondásnak természetes következménye az, hogy, ha a feltételek, melyekhez köttetik, nem teljesítetnek, a lemondás semmis. Vagyis, ha a főpapság a kath. szervezködő congressusban meggátolná mindezen jogoknak a népre való átszállását, az *állam tartsa meg idevágó jogait* mindaddig, míg a főpapság lehetővé nem teszi egy oly egyházalkotmány létrejövetelét, mely a népet mindazon jogokkal felruházza.

Ezáltal az állam és egyház elválasztásának kérdése nem volna teljesen megoldva, mert az állam részben továbbra is fenntartaná beavatkozási jogát az egyház ügyeibe.

Teljesen felfogom én e körülmény fontosságát, de az említett feltételek szükségéről oly mélyen meg vagyok győződve, miszerint még egy kis

türelmet kell kérnem az olvasótól, ez iránti nézeteim igazolására.

IV

Magam szolgállok az ezen javaslat ellen tehető kifogásokkal.

Valjon megegyezik-e a „szabad egyház a szabad államban“ elvvel az egyházat ily módon alárendelni az államnak? — Logikus dolog-e, elvül felállítani az egyház és állam elválasztását, aztán az államnak ily lényeges beavatkozási jogait meghagyni? Igazság-e elvenni az egyháztól előjogait s fenntartani az államnak felette gyakorolt előjogait? — Jogegyenlőség-e a többi felekezeteket felszabadítani az állam alól, s csak a katolikust alája rendelni? — Lehet-e szabad azon egyház, mely felett az állam ily hatalmat gyakorol?

Elismerem ez ellenvetések jogosultságát.

Elismerem, hogy e javaslat nem felel meg teljesen a „szabad egyház a szabad államban“ féle elvnek; — elismerem, hogy illogikus dolog az állam s egyház elválasztásának elvéből kiindulva ily eredményekre jutni; — elismerem, hogy magánjogi értelemben nem igazságos elvenni a papság privilégiumait, s meghagyni felette az

állam megfelelő szabadalmait; — elismerem, hogy nem jogegyenlőség csak egy egyházat ily módon alárendelni az államnak, — és elismerem, hogy ily módon az egyház teljesen szabad nem lehet, — de viszont kérdem: lehet-e *szabad az oly egyház, melyben a papság uralkodik?* — lehet-e, szabad-e politikai kérdésekben mindig a magánjogi igazság azon elvei után indulni, melyeknek irányadóknak kell lenniök az enyim és tied kérdéseiben, de melyek, ha magasabb természetű politikai kérdések megoldására alkalmaztatnak, a legnagyobb képtelenségekre és igazságtalanságokra vezethetnek?

Magánjogi szempontból nem szabad senkit, legalább kárpótlás nélkül megfosztani olyasmitől, ami a tételes jog szerint megilleti, — de vajon hol állanánk most, ha például 1848-ban a korona ezt hozta volna fel korlátlan felségjogai védelmére, s a nemzet e hivatkozásnak engedett volna? — hol állanánk, ha e felfogással útját vágták volna a nemesség kizáró privilégiumai megszüntetésének? — pedig sem a király sem a nemesség e veszteségért hasonértékű kárpótlást nem kaptak!

Nem logikus ez eljárás; de kérdem: vajon nincs-e magasabb célja a politikának, mint hogy Aristoteles logikai tankönyvéhez gyakor-

lati példatárul szolgáljon? — valjon mire mennénk, ha mindenben pusztán és kizárólag a logika szabályai után indulnánk? — Alkotmányunk alapelve a többség uralma, s valjon nem az volna-e ez elv logikus consequentiája, hogy tehát a ministereket a képviselőház válaszsza? — És mégis a királyra bízuk kinevezésöket, és helyesen, mert enélkül hazánk nem volna többé monarchia; mert tudjuk, hogy a gyakorlati élet saját-szerű viszonyait a logika elvont szabályainak bé-kóiha venni nem lehet, mert a história tapasztalataiból megtanúltuk, miszerint a politikában a gyakorlati élet gyakran a legnagyobb következet-lenségeket is kiegyezteteti, s viszont a legkövetke-zetesebb rendszerek gyakran épen logikai töké-lyükön szenvednek hajótörést. Mert tulajdonít-sunk bármily fontosságot a gondolkodás e törvé-nyének, — politikánk sohasem lesz helyes, ha kedveért az élet reális viszonyait szem elől té-vesztjük.

S valjon nem ugyanez áll-e a jogegyenlőség elvéből derivált kifogásra? — Én bizonyára tudom becsülni a jogegyenlőség rendszerét, s úgy vagyok meggyőződve, hogy ez elv követelményeit büntetlenül csak igen ritka esetben mellőzhetjük. — sőt, hogy csak egy eset van, melyben ezt tennünk szabad, és kell: ha az ország világos ér-

deke úgy követeli. S ez eset előfordul itt, midőn az állam oly egyházakkal áll szemközt, melyek megannyi, a szabadság elvén alapult társulatok, kivéve egyet, mely egy rend absolut uralma alatt álló idegen organismus. Ha teljes, kivételt nem tűrő jogegyenlőséget akartok, szavazzatok a királyság megszüntetésére, mely a jogegyenlőtlenségnek legnagyobb nyilvánulása Magyarországon. Ám ha elismeritek, hogy az egyenlőség elvéből nem volna tanácsos a monarchia eltörlését következtetni, el kell ismernetek azt is, hogy nem volna célszerű ezen elv theoriája kedvéért szabad szárnyára eresztteni egy az állam iránt oly ellenséges elemet, minő az uralkodó hierarchia.

Mindezen theoretikus kifogásoknál fontosabb azon ellenvetés, hogy az állam e jogainak fenntartása által épen azt hiúsítanók meg, amit célul tűztünk ki magunknak: az egyház felszabadulását.

Bizonyára senki sem lelkesül nálamnál inkább az egyház szabadságáért. A gyakorlati élet példái elvitázhatlan hatalommal győznek meg az egyházi szabadság hasznáról. Ott áll előttünk például Amerika, itt a magyar protestáns egyházak. Amerikában az új világba menekült üldözöttek nem is gondoltak államalapításra. Egyet-

len gondolatuk volt: szabad egyházakat teremteni magoknak. S midőn ebben célt értek, magától fejlődött ki az állam szabadsága. S valamint az Egyesült Államok politikai szabadságának bölcsejét az independensek és puritánok szabad, republikai szellemű egyházai képezték, úgy Magyarországon a szabad protestáns egyházak legújabb időig hatalmas támaszai az ország politikai szabadságának. Örömmel hallottuk ez elveket nemrég a magyar kormány padjáról elismertetni, midőn b. Eötvös József a képviselőház febr. 17-iki ülésében kijelenté, miszerint meggyőződése szerint „az alkotmányos szabadságnak valóságos garantiája fekszik abban, hogy a szabadság elve kiterjedjen mindenre, hogy senki sehol ne találjon oly kört, hol magát szabadnak és hozzászólásra jogosítottnak ne érezhesse“.

Lehetetlen e szavak igazságát kétségbevonni, és azért nem tulajdoníthatunk soha elég fontosságot az egyházi szabadságnak, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy aki hozzászokik lelki dolgokban elismerni az absolutismust, könnyebben elfogja azt türni világiakban is; mert a történet tanúsága szerint, bukják el bár valamely ország politikai szabadsága, a vallási szabadság mindig hatalmas eszköz lesz annak visszaszerzésére. Mert „minden egyházak azon arányban, melyben

szabadok, támaszai az alkotmányos szabadságnak“ — amint a közoktatási miniszter úridézett beszédében megjegyzé.

De kérdem, azon javaslat szerint, melyet fentebb formuláztam, ki gátolja meg az egyház szabadságát?

Én azt mondom: az állam *mindaddig* ne tegye az egyházat magától függetlenné, míg az bensőleg szabad nem lesz. Az állam tehát az egyház *külső szabadságának* feltételül szabja *benső felszabadulását*.

Kifejtém e lapok elején, mikben áll az egyházi szabadság. Ismertetem a főpapság intencióit, idéztem szervezeti javaslatát. S most kérdem, olyan-e ezen általa javasolt egyházalkotmány, miszerint benne, — hogy a közoktatási minister úr szavaival éljek, — a kath. polgár „oly kört találna, hol magát szabadnak érezhesse?“

Valjon egyházi szabadság-e az, amit a főpapság akar, s amit a congressussal előreláthatólag sikerülni fog megszavaztatnia? Én legalább azt hiszem, hogy azon egyházalkotmányban, mely a híveknek csak némely lényegtelen dolgokba enged hozzászólási jogot, mely az egyház eddigi összes kormányzatát változhatlannak mondja, mely fenntartja a papi rend teljes uralkodó hely-

zetét, — hogy az ily szervezetben láthatunk püspöki és *papi szabadságot*. de nem az egyház szabadságát.

Mutassatok példát a történelemben, melyben egy a papirend abszolút hatalma alatt álló egyház, — minő a miénk — maradna a püspöki kar tervei értelmében, — ne ártott volna a szabadságnak! — Nincs! Amerika egyházai uralkodó papirend nélkül, tiszta köztársasági elveken alapulnak, — a magyar protestáns egyházak alkotmánya hasonlókép, bár némi aristokratikus színezettel, de republikánus jellemű, — s csak ily egyház nevezhető szabadnak. A kath. egyház is csak ily módon szabadulhat fel, csak ily szervezet mellett lehet támasza hazánk politikai szabadságának.

Az egyház szabadságának megvalósulását ma csak a főpapság gátolja; midőn oly autonómiai szervezetet akar létrehozni, mely az alkotmányosságnak némi keserves külszíne alatt csak a főpapi hatalomnak megszilárdítására vezetne.

Az állam tehát az említett feltételes lemondással nem az egyház felszabadulását gátolná meg, hanem a *hierarchia omnipotentiája* elé vonna korlátokat. Ezenkívül közvetve előmozdítaná az egyház szabadságát, — mert valjon nem jogosult-e azon feltevés, miszerint az őt meg nem illető javaktól és politikai privilégiumoktól már

megfosztott főpapság, az állam ezen beavatkozási jogának pressiója alatt, idővel hajlandóvá lehetne az egyház benső felszabadulásába beleegyezni, — mely esetben az állam lemondásának feltételei beteljesülvén, az egyház a törvény értelmében eo ipso megnyerné az állammal szemben is teljes szabadságát?

A politikai privilégiumok és nagy gazdagság terheitől megmenekült papság nyerne erkölcsi értékben, mert vissza kellene vonulnia a vallás mezejére, — a kath. nép és papság közt lassanként megszűnnék azon mély szakadás, mely a kettőt egymástól elválasztja, — s ez esetben valjon nem alapos-e a remény, miszerint a katolikus népben is támadna az egyház ügyei iránt oly érdekeltség, mely képes volna a papság még csökönyös részének ellenállását legyőzni?

A kath. hívek ma még jogtalanul, szervezetlenül állnak szemben az uralkodó papi osztály jól organisált hatalmával. Segélyre van még szükségök, hogy egyházukat bensőleg felszabadíthassák. S e segélyt megadhatná nekik az állam, azon pressio által, melyet apostoli jogainak fenntartása által a politikai és gazdasági helyzet megváltoztatott papságra gyakorolna. Mert valljuk meg, hogy mi világi katolikusok, részben

saját indolentiánk folytán, ma még sokkal gyöngébbek vagyunk, semhogy jogainkat a főpapság ellenében érvényesíthetnők. S ily segélyt követelni jogunk is van *azon államtól*, mely nyolc százados törvényhozása által szintén *hozzájárult a főpapság wralkodó hatalmának s a hívek jogtalan helyzetének megszilárdításához*. Nem kérünk egyebet az államtól, mint, hogy azon beavatkozási jognak, melyet századokon át a hierarchia omnipotentiája javára gyakorolt, egy részét egy kis ideig még tartsa fenn a nép szabadsága érdekében.

Való igaz, hogy azon segély, melyet mi itt az államhatalomtól kérünk, hogy azon mód, melyen azt kérjük, nem felel meg teljesen az állam és egyház tökéletes elválasztása elvének, melyet a közoktatási minister úr találóan nevezet el a képviselőházban amerikai rendszernek. De én azt hiszem, hogy oly államban, mint Magyarország, hol a feladat nem az: tabula rásán teremteni új intézményeket, hanem az: hogy századok folyamán át fejlődött, bonyolódott és sokban igazságtalan jogviszonyok a lehető legigazságosabban, a lehető legszabadabban reformáltassanak: hogy hazánkban nem indulhatunk vakon egy oly rendszer után, melyet a mieinktől teljesen elüő körülmények közt alakúlt ameri-

kai társadalom sikerrel követett. Mert, hogy Amerika, melynek szüz földjén puritánok és independensek még államok létezése előtt alapítottak szabad, papi hierarchiát nem ismerő egyházakat, és Magyarország, hol az állam egy külföldről importált egyházat államegyházzá tett, mely nyolc század folytonos történelmi fejlődésében szinte összenőtt az állam intézményeivel, — nem vonhatók ugyanazon rendszer keretébe: — erről úgy hiszem meg lesz győződve mindenki, aki érzékkel bír politikai rendszerek természetének megismerésére.

Nem azt mondom én evvel, hogy tehát vessük el az amerikai rendszert, s nyúljunk azon másik, continentális politikához, melyet b. Eöt-vös francia rendszernek nevezett, — mert ép oly hiba volna az egyiket, mint a másikat pur et simple alkalmazni a mi, amazokétól annyiban különböző viszonyainkra. Igen, tartsuk szem előtt Amerika elveit, mert, miután van mit tanulnunk idegen népek példájából, legjobb a tanúságot azon népnél keresnünk, mely közel egy század óta a szabadság választott népének bizonyította magát, — kövessük Amerika nagy példáját, de ne gondolkozni nem tudó utánzási vágygyal, hanem kövessük azon módon, mely egyedül vezetheq sikerre: tanuljuk el eszméit, de azok

megvalósításában alkalmazkodjunk hazánk reális viszonyaihoz.

És hogy a gyakorlati életben a létező elemek ignorálása mellett tartós sikert elérni nem lehet, azt maga, hazánk nagy tudományú közoktatási minisztere bizonyítja, midőn ő, aki nyíltan ezen amerikai rendszer hívének vallja magát, a zsidó egyház szervezete ügyében szükségesnek látta az állam beavatkozását. Nem ide tartozik fejtegetni a kérdést, vajjon helyes volt-e ez eljárás a zsidó egyházzal szemben, de azt hiszem, hogy, ha a zsidóknál, kiknek egyházszervezetők, a szabadság szempontjából tekintve a legtökéletesebbek egyike, melyet ismerünk, mert papi uralkodó osztályt nem ismer, s a híveknek nagymértékű önkormányzatán alapszik, — ha, mondom, a zsidóknál csak távolról is igazolható volt az állam beavatkozása: — akkor nálunk katolikusoknál, kiknek egyházszervezetünk a papirend uralmának s a nép teljes szolgaságának kettős elvén alapszik, — nemcsak opportunitási indokok által igazolt, de jogos és szükséges az állam bizonyos beavatkozása az egyház felszabadulása érdekében.

S e segílyt nemcsak mint katolikusok kérjük a törvényhozástól, egyházunk benső felszabadítására, hanem kérjük úgyis, mint honpolgárok,

az állam érdekében. Mert valjon lehet-e szemet hűnynünk azon veszélyek előtt, melyekkel egy, teljes mai hatalmában meghagyott s az állam alól emancipált hierarchia fenyegetné Magyarországot? Lehet-e az államnak szabad szárnyára eresztenie egy, uralkodó hatalommal s tömérdek vagyonnal felruházott papi rendet, mely létezésének alapfeltételeinél fogva örök ellenlábasa az állam érdekeinek? — Tanácsos-e szabad államban egy tőle teljesen független státust teremteni, mely nyíltan hadat izen a szabadság minden alakjának, egy szabad ország minden létezési alapelveinek? — Felszabadíthatjuk-e, mielőtt veszélyességének eszközeitől, a hatalomtól és gazdagságtól megfosztottuk volna, a római hierarchiát, e feltétlen engedelmisséggel tartozó alattas közegét egy idegen, a társadalom minden eszméivel, a világ mai rendjével ellentétes „csalhatatlan“ hatalomnak, a pápai absolutismusnak?

Ez az öngyilkolásnak egy, bár lassú, de annál biztosabb neme volna Magyarországra nézve. S ily módon feláldozni az ország életérdekeit, — ezt elvek nevében nem kívánhatjuk az államtól, erre a törvényhozás csak saját teljes vakságában kereshetne mentő indokot.

Ha a magyar főpapság nem csinál teljes *sizmat*, ha nem szakad el Magyarországgal együtt

végkép a pápaságtól, hogy független, nemzeti egyházat alkosson, ami nemcsak az egyházszerkezeti téren gyökeres forradalom volna, hanem szakítást involválna még azon dogmák dolgában is, melyek a pápaság primátusáról szólnak, — akkor, s ezt nem szabad felednünk: — az államnak most, a mai római zsinat tényei után más-ként kell fellépnie az egyházzal szemben, mint eddig. A római zsinat kánonai által minden egyházat, mely nyíltan el nem szakad a pápaságtól: *hadi lábba állít szemben az állammal*. S valjon észszerű volna-e az állam részéről ily *ellenséges elemet felszabadítani?*

Mielőtt e lapokat befejezném, hadd felelek még egy ellenvetésre, mely papi részről emeltetik a mai állam beavatkozási joga ellen.

A magyar főpapság, mely békében türte a kormány beavatkozásait az egyházi ügyekbe, három száz év óta mindaddig, míg a kormány idegen és absolut volt: újabban, mióta nemzeti és alkotmányos kormányt kaptunk, egyszerre igazságtalanságot lát az államnak századok gyakorlata és számos törvények által szentesített beavatkozásában, s évek óta hirdetteti közlönyei-

ben, hogy a kormánynak 1848-on innen, mely a felekezetek jogegyenlőségét kimondá, nincs többé joga az egyház ügyeibe avatkozni. „A parlamenti majortások változó uralma mellett, — így szólt az esztergami érsek az 1868. októberi konferentiában, — nem lehet a fejedelemnek mindig biztosan módjában a kultusügyek kezelésére katholikus vallású egyént választani, kire egyszerűs mind az apostoli jogok kezelését is ruházhatná, s így a kath. egyház nem támaszkodhatik többé biztosan azon garantiákra, melyek előbb talán túlzó függése dacára megnyugtatták.“

Nem akarok politikai tőkét csinálni azon bizalmatlanságból, melyet az esztergami érsek e szavakban az alkotmányos állam ellen elárul, midőn nyíltan kimondja, hogy a kath. egyház biztosabbnak érezheté magát az absolut, mintsem az alkotmányos kormány alatt. Csak objectív tartalmát veszem e szavaknak, mely azon félelemben áll, hogy az alkotmányos Magyarországbán nemkatholikus ember is lehet cultus-ministerré. Ez eshetőség feltevéséből ultramontánjaink azon sasajátságos tant vonják le, hogy a magyar *király apostoli jogai a király személyéhez kötvék, s csak általa, nem pedig felelős ministerek által gyakorolhatók.*

Akadnak, kik e sophisma törébe belemen-

nek. Alkotmányos szempontból azonban, melyet mi egyedül ismerhetünk el irányt adónak, ez a lehető legtévesebb okoskodás. Mert az 1848-iki törvények szerint a királynak bármely rendelete, parancsolata vagy határozata csak úgy érvényes, ha az illető felelős minster által aláíratott. A 48. törvény szerint tehát a királynak nincs oly joga, mely azon értelemben személyéhez volna kötve, hogy a ministériumnak abba beleszólása ne legyen.

A 48. törvényhozás, igen helyesen, csak az által látta az alkotmányos kormányzatot biztosíthatónak, ha a királyt *minden* jogainak gyakorlásában egy alkotmányos közegnek, a felelős minsteriumnak beleegyezéséhez köti. Azon felfogás tehát, mely e tekintetben különbséget tesz a király és felelős kormánya közt, mely az alkotmányos ministériumot a hajdan királyi jogok egy részének gyakorlásából ki akarja zárni: ezen felfogás nemcsak a 48. törvényhozásnak, hanem általában minden alkotmányos életnek alapelvét támadja meg. Mert azt állítani, hogy e kegyúri jogok a király személyét illetik az alkotmányos kormány mellözésével, annyi, mint azt mondani, hogy a magyar királynak bizonyos ügyekben joga van absolut hatalommal intézkedni.

S valjon mi indítja rá papjainkat, hogy ek-

ként hadat izenjenek az alkotmányosság első életfeltételének?

Attól félnek, hogy a kultusminister, aki az alkotmányos elvek értelmében e kegyúri jogokat közvetlenül gyakorolja, lehet egyszer protestáns, görög, zsidó, vagy, ami rájuk nézve mindezeknél borzasztóbb volna, egy gondolatban és tettben egyiránt szabadelvű államférfiú. A papság tehát nincs biztosítva az iránt, hogy e kegyúri jogok az ő szellemében fognak gyakoroltatni.

Ez — hála istennek — áll; de azért okoskodásuk még sem állja meg a bírálatot, akár a theoria, akár a praxis szempontjából tekintsük. Ami először a gyakorlati életet illeti, én nem hiszem, hogy Magyarországon valaha oly protestáns vagy zsidó kultusminister lehetne, kinek részéről a katholicismusnak üldözéstől kellene tartania. Az ily minister az ország többségét támadná meg, melyet bizonyára a kisebbség is támogatna, nehogy egykor maga is hasonló sorsra jusson. Attól tehát, hogy a kultusminister, mint ember lehet kálvinista, görög vagy akár nazaréus, a magyar katholicismusnak nincs mit tartania; mert, mint kultusminister, ha akarna sem lehetne más, mint a felekezetek felett álló államférfi.

Theoriában e kifogás már valamivel plausi-

bilisabb, de csak első pillanatra. Mert, ha azt kérdik: igazságos-e, hogy azon ministérium és azon törvényhozás gyakorolja a kegyúri jogokat a katolikus egyház felett, mely nem pusztán katolikusokból áll, míg más felekezetek ügyeit csak ugyanazon vallású férfiak intézik? — el kell ismernünk, hogy ez nem igazságos.

De mi következik ebből?

A katholicismus helyzete azáltal, ha a felelős kormány és országgyűlés gyakorolják a kegyúri jogokat, csak keveset változik; és pedig két okból.

Először azért, mert a magyar király, ki 48. előtti alkotmányunk értelmében nem egy tekintetben absolut hatalommal bírt, kegyúri joga gyakorlatában a törvény korlátai közé volt szorítva. Országgyűlésen, tehát a nemkatholikusoknak is részvételével hozott törvények határozzák meg a főpapokká kinevezendőkhöz szükséges kvalifikációt; törvény tiltja a javadalmak cumulációját; törvények intézkednek egyházjavarok mirefordításáról; törvények határoznak szerzetes rendek befogadása vagy eltörlése felett; törvények rendelkeznek az alapítványok kezeléséről; törvények kötelezik az egyházi javadalmakat kötelességeik mikénti teljesítésére s a helybenlakásra, törvény rendeli el hanyag papok

javadalmainak lezárolását; törvény rendelkezik a megürült püspökségek jövedelmeiről, törvény határozza meg a király tetszéni jogát stb. A Corpus Juris minden lapja megcáfolhatlanul hirdeti, hogy, állt legyen Magyarországon az alkotmányos élet 48 előtt bármily rossz lábon, a törvényhozás az Árpádoktól kezdve a legújabb időig szakadatlanul befolyt a királyi főkegyúri jog gyakorlatára. — S így a 48. által eszközölt változás csak abban áll, hogy a nemzetnek hajdan csekélyebb mérvű befolyását mint minden egyébben, úgy e tekintetben is tökéletesebbé tette.

De még, ha a király 48-ig teljesen korlátlanul gyakorolta volna is e jogait, — a mit nem tehetett, — még akkor sem állana a felhozott ellenvetés. Mert azon király, ki nyolc századon át e jogokat gyakorlta, nem a magyar katolikusok, hanem Magyarország királya volt. Mint ilyen ép úgy képviselte protestáns és zsidó alattvalóit, mint a katolikusokat. Egyenlően kellett minden felekezet érdekét tekintetbe vennie, egyenlően kellett védenie valamennyit; s ha ezt nem tette, megszegte királyi kötelességeinek elsejét: az igazságot.

De mindezek dacára, — úgy mondanak, — anachronismus, hogy a katolikus ügyekbe más

vallásúak is befolyjanak, mi egyéb felekezetekkel nem történik!

Teljesen áll. De ezen anachronismust nem a 48, nem az alkotmányos élet teremté, mint a papság közlönyei hirdetik, hanem teremté azon félszeg politika, mely kegyúri jogokkal ruházta fel a kath. egyház felett az uralkodót oly államban, melynek fele nem katolikus.

A 48. törvények ezen anomál helyzetnek nem igazságtalanságát, csak kirívóságát növelték. Ezen anomál helyzetből tehát önkényt foly azon következtetés, hogy különféle vallású országban az egyház választassék el az államtól: de nem lehet belőle azon következtetést vonni, hogy mielőtt ezen elválasztás megtörtént volna, az alkotmányos kormánynak nincs joga a kegyúri hatóságot gyakorolnia.

Azért, ha a papság érzi e helyzet igazságtalan voltát: igyekezzék a maga részéről is lehetővé tenni az egyház és állam elválasztását, azon feltételek mielőbbi betöltése által, melyek nélkül az állam nem mondhat le százados jogairól; de ne tagadjja meg a nemzeti és felelős kormánytól azon hatalmat, melyet az idegen és abszolút kormány kezében századokon át elismert.

Amint ma állnak a dolgok, a főpapságtól függ az autonomikus ügy kimenetele. Két út áll püspökeink előtt: megmaradni eddigi politikájoknál, mely abban áll: az államtól mindent követelni, a hívőktől mindent megtagadni; vagy lemondani igazolhatlan privilégiumaikról az állam, korlátlan hatalmukról a hívek javára. Amazon haladva csak azon szakadást teendik mélyebbé, mely a papság s a nép közt létezik, csak a vallás ügyének ártanak, mert elidegenítik a népet azon vallástól, mely isten nevében szolgaságot követel tőle, csak az egyház érdekeit veszélyeztetik, mert engesztelhetlen ellentétbe hozzák egy szabad nemzet meggyőződéseivel. Erre lépve a híveket és papságot oly valódi keresztyén szellemű egyházzá egyesíthetik, minőt a katholicismus nem ismer, mióta a keresztyénség első traditióival szakított; az egyház és vallás érdekeit kiegyeztethetik társadalmunk civilisációjának érdekeivel, korunk emelkedett eszméivel, — ezen haladva az egyházat erős támaszává tehetik egy ország politikai szabadságának, s mely ezen alapszik: létezésének.

A püspöki karnak választania kell ama szerepnek szégyene és veszélyei, s ennek dicsősége és jótéteményei között. S e választásnál ne fe-

ledjék főpapjaink, miszerint azon katolikus nép, melylyel szemben állnak, nem lesz mindig oly közönyös, oly részvétlen, mint most. „Amit egy nemzedék kegyelemként kér, a másik már jog gyanánt követeli,“ mond Buckle. A katolikus nép is magához fog térni indolentiájából s meg fog tanulni lelkesülni az egyházi szabadság eszméjéért. S ha egy eszme egyszer uralkodóvá lett, még az ellene vítt harc is csak diadalát mozdítja elő. Minden új eszmét fájdalommal szül az emberiség, de ezért épen ragaszkodik annyira eszméihez. A magyar katolikusok is zászlajukra tüzendik egyszer az egyházi szabadság eszméjét. És akkor, ha a főpapság merev negatívójába ütököznek.....?

„A történetet olvasva, úgymond *Laboulaye*, úgy tetszik, mintha Sybilla örök legendáját látnók leperegni szemünk előtt. Háromszor jelenik meg végzetes könyveivel, melyek a jövőt tartalmazzák. Első ízben csak egyszerű egyes ember panasza, csak a józan ész szava szólal meg; neve: *Eszély*. Másodszor már egy szenvedő nép hangját halljuk: a Sybilla *Reform*nak nevezi magát. Harmadízben már fegyveres kézzel lép fel; neve: *Forradalom!*“ (Histoire des États-unies. t. 2.)

Heckenast Gusztáv

könyvkiadó-hivatalában Pesten (egyetem utca 4-ik sz. a.) megjelent
s minden hazai könyvtárban kaphatók:

JÉZUS ÉLETE.

Irta RENAN ERNŐ.

Toldalékul:

Három fontos vélemény

Renan „Jézus élete“

felett különböző theologiai szempontokból fejtegetve.

Második kiadás. Ára 2 forint.

Cherrier Miklós J.

A MAGYAR EGYHÁZ TÖRTÉNETE.

(A f. m. bibornok, herczeg áldor s esztergomi érsek
helybenhagyásával.)

592 lap, nagy 8-rét. — Ára füzve 2 frt.

COELIBÁTUS

ÉS

POLGÁRI HÁZASSÁG.

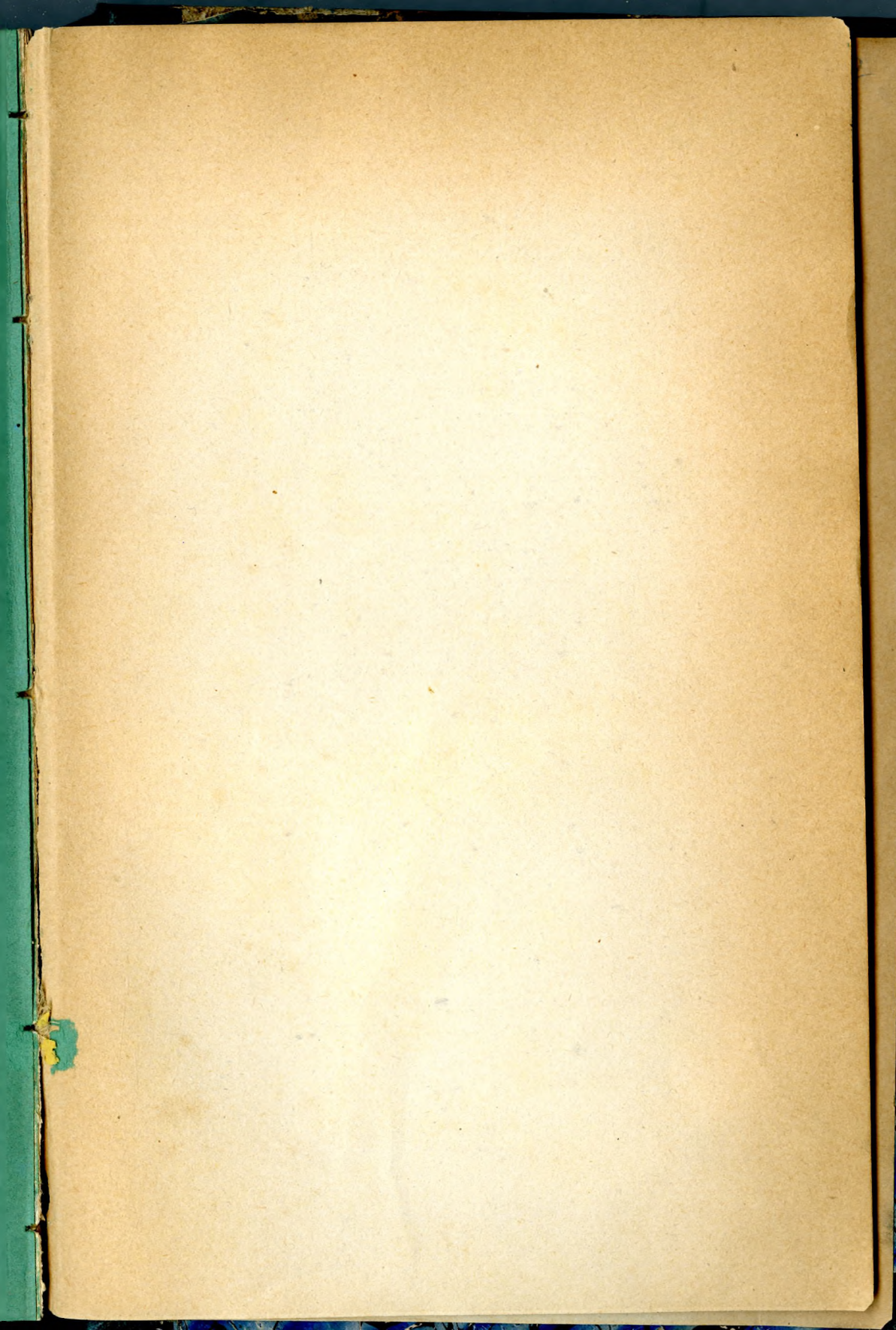
TARTALMA :

I. A gazdasszony. Egyház-történeti tanulmány. II. Egynémely főtiszt.
és nagyságos agyvelőnek sajnós aberrációi a polgári házasság dolgában.
Tiszteletlen polemica.

IRTA

PAPRAMORGÓ „A BARÁTFÜLEK“ SZERZŐJE.

166 lap, 8-rét. — Ára füzve 1 frt.

2012

2002